

**ПАЖЎҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ
АБДУРАҲМОНИ ҶОМИИ
АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

**ТДУ 372.8:30+373 (575.3)
ТКБ 74.261:6+74.2 (2тоҷик)
Ш - 32**

Бо ҳукми дастнавис

ШАРИФОВА САНАВБАР САЪДУЛОЕВНА

**НАҚШИ АРЗИШҲОИ МИЛЛӢ ДАР ТАРБИЯИ ХЕШТАНШИНОСИИ
ХОНАНДАГОН ЗИМНИ
ТАЪЛИМИ ФАННИ ТАЪРИХ**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия
(13.00.02.05 - Назария ва методикаи фанҳои ҷамъиятӣ,
таҳсилоти миёнаи умумӣ)**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертатсия дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ:

Раҳимзода Хуррам – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, ходими пешбари илмӣ шуъбаи педагогика, психология ва методикаи таълими Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Давлатзода Ҷамила – доктори илмҳои педагогӣ, директори Муассисаи давлатии таълимии «Коллеҷи омӯзгорӣ шаҳри Ҳисор»

Шарифов Мухсин Ғаффорович – номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи педагогикаи умумидонишгоҳии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Муассисаи пешбар

Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ»

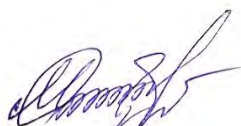
Ҳимояи диссертатсия санаи «18» августи соли 2025, соати 10⁰⁰ дар шурои диссертатсионӣ 6D.KAO-077 назди Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баргузор мегардад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734024, шаҳри Душанбе, кӯчаи Адҳамов, 11/2, bakhridin.1973@mail.ru, телефон: (+992) 904-29-22-66

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхона ва сомонаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ соли 2025 фиристода шудааст.

Котиби илмӣ шурои
диссертатсионӣ, номзади
илмҳои педагогӣ

Б. Мухиддинзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити ҳозираи ҷаҳони пуртазод тарбияи хештаншиносӣ, ҳудогоҳии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ яке аз вазифаҳои асосии оила, мактаб ва ҷомеа мебошад. Хушбахтона имрӯз бо шарофати истиқлолияти давлатӣ ва дастгириҳои пайвастаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон шароитҳои мусоид баҳри ба воя расонидани насли худшиносу меҳанпараст фароҳам гардидааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки таълими фанни таърих дар тарбияи хештаншиносии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ аҳамияти беназир дорад. Маҳз фанни таърих аст, ки хонандагон зимни омӯзиши он аз гузаштаи дури худ бохабар гардида, дар бунёди ҳаёти ояндаи худ пайроҳаи дурустро интихоб менамоянд. Инчунин, дар баробари инъикоси воқеаҳо, ҳодисаҳо ташкилҳои давлатҳо, таназзули онҳо арзишҳои миллии халқиятҳо дар фанни таърих возеҳу ошкор баён мегарданд. Ҳангоми таълими онҳо хонандагон дар руҳияи хештаншиносӣ тарбия ёфта, меҳру муҳаббаташон нисбат ба ватан ва миллати худ зиёд мегардад. Таҳсилот нақши калидии тарбияи маънавӣ ва маърифатиро дар сохтори ҷомеа дорад. Дар таҳкими маънавӣ ва ахлоқии ҷомеаи Тоҷикистон, иттиҳод будани он дар муқобили мушкилоти беруна ва дохилӣ, таҳкими ҳамбастагии иҷтимоӣ, баланд бардоштани сатҳи эътимоди шахс ба ҳаёт дар мамлакат, ҳамватанон, ҷомеа, давлат, имрӯз ва фардои кишвар ба соҳаи маориф нақши калидӣ гузошта шудааст. Чӣ тавре, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ин маънӣ таъкид менамоянд: «Мо бояд аз умқи таърих шуъла бардорем, на ин ки хокистар». Дар ҳақиқат, гузашта ва аъмоли ниёгони мо пур аз саҳифаҳои қаҳрамонӣ буда, таълими дурусти он ба насли наврас дар замири онҳо меҳру муҳаббат ба ватан ва хуввияти миллиро бедор месозад. Ин раванд ба ташаккули шахсиятҳои ватандӯст ва соҳибмаърифат мусоидат намуда, онҳоро барои номбардории аҷдодони сарбаланди худ ва сахмгузорӣ дар рушди ҷомеа ҳавасманд месозад. Ҷавонон бо дарки амиқи арзишҳои миллии худ, кӯшиш ба ҳарч медиҳанд, то наслҳои ояндаро низ ба ҳамин рӯҳияи ватандӯстӣ ва ифтихор

аз фарҳангу таърихи худ тарбия намоянд.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Ба таҳқиқи нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи хештаншиносӣ, фарҳанг, таърих ва анъанаҳои милли халқи тоҷик таҳқиқотҳои М. Орифӣ [12], И. Обидов [10-11], М. Эркаев, М. Лутфуллоев [7], Ф. Шарифзода [17], К. Қодиров, И. Х. Каримова [6], Ф. Гулмадов [3], Т. Зиёзода [5], А. Нуоров [9], Х. Раҳимзода [13], М. Р. Юлдошева, Ҷ. Файзализода [16], Б. Мачидова [8], Қ. Хоҷаев [15], Қ. Абдурахимов, Б. Раҳимов [14], С. М. Арутюнян, Г. Е. Глезерман, С. Т. Калтахчян, И. С. Кон, К. Н. Хабибулин ва дигарон саҳми назаррас гузоштаанд. Сохтори худшиносии миллӣ дар таълифоти муаррихон - мардумшиносон Б. Ғафуров [4], Н. Яъқубов, З. Табаров, А. Агаев, Божович Л. И. [1], Ю. Бромлей, Л. Виготский Л. С. [2], Дробижева, П. Кушнер, Г. Старовойтова, Г. Шелепов ва дигарон баррасӣ шудааст.

Муҳаққиқони тоҷик дар қорҳои илмӣ худ, дар атрофи ин масъала тадқиқот бурдаанд, аз ҷумла, Ҷ. Файзалиев «Фалсафаи тарбияи мутафаккирони асрҳои миёна ва арзиши онҳо дар рушди педагогикаи муосири миллӣ», С. Розикова «Шароитҳои педагогии ташаккули арзишҳои миллӣ ва умумибашарии донишҷӯёни факултети забонашон ғайри забони модарӣ»: оид ба маводи донишгоҳҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», А. Нуоров «Арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ва нақши онҳо дар тарбияи ахлоқии насли наврас», Г. Мамурова «Асосҳои фарҳангии тафаккур ва тамоюли арзишҳои ҷавонон дар Тоҷикистони муосир: таҳлили фалсафӣ ва фарҳангӣ», А. Сатторов «Ташаккули муносибатҳои арзишӣ-ахлоқӣ ва нақши онҳо дар муайян кардани мавқеи иҷтимоии хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти ҳамагонӣ», М. Мадатова «Шароитҳои педагогии ташаккули тамоюли арзишмандии наврасони калонсол дар қорҳои беруназсинфӣ муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ», Б. Ашурова «Ташаккули арзишҳои умумибашарии хонандагон дар типҳои нави мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ: намунаҳои мактабҳои ш. Ҷумҳурии Тоҷикистон», Х. Асоев «Аз худкунии арзишҳои умумибашарӣ аз ҷониби хонандагони наврас: дар асоси маводи мактабҳои Тоҷикистон» ва диг.

Дар диссертатсия маводи илмӣ нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи хештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих ҳамаҷониба

чамъоварӣ ва таҳлил гардида, тамоми паҳлӯҳои аҳамияти тарбияи эҳтироми арзишҳои миллӣ ва таъсири он ба ҳештаншиносии хонандагон ба воситаи таълими фанни таърих ба воситаи гузаронидани таҷриба ва озмоишҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст. Адабиёти илмию методӣ маълум шуд, ки масъалаи мазкур дар илми педагогикаи тоҷик ҳоло амиқ тадқиқ шудааст ва омӯзишу соҳаҳои он таҳқиқи мукаммали илмиро интизор аст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи таъбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотӣ дар шӯбаи фанҳои ҷомеашиносӣ, сиёсат ва стратегияи рушди маориф барои солҳои 2019-2022, дар мавзӯи «Нақшаи арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих» ва муқаррароти асосии Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.03.2006, № 94) иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот - таҳлили илмию педагогии шакли усулҳои самарабахши омода намудани хонандагон зимни таълими фанни таърих дар асоси анъанаҳои миллии ҳештаншиносӣ, ки барои ташаккули ватандӯстӣ ва инсонпарварии онҳо кӯмак мерасонанд.

Вазифаҳои таҳқиқот:

1. Омӯзиш ва таҳлили ақидаҳои назариявии муҳаққиқон ва ошкор сохтани паҳлӯҳои гуногуни мавзӯи нақшаи арзишҳои миллӣ зимни таълими фанни таърих.
2. Дар асоси омӯзиши адабиёти илмӣ муайян намудани хусусиятҳои истифодаи омилҳои тарбияи худшиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих.
3. Ошкор ва муайян намудани аҳамияти педагогӣ ва хусусиятҳои рушди хувияти миллӣ, тарбияи худшиносии хонандагон ҳангоми таълими фанни таърих.
4. Ташкили ташҳиси озмоишию таҷрибавии тарзу усулҳои таҳлилу тадқиқ

намудани рушди ҳувияти миллӣ тарбияи худшиносии хонандагон ҳангоми таълими фанни таърих.

5. Таҳияи тавсияҳо ва пешниҳодҳо оид ба рушди ҳувияти миллӣ тарбияи худшиносии хонандагон ҳангоми таълими фанни таърих.

Объекти таҳқиқот. Раванди таълиму тарбияи арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: Низому воситаҳои фаъоли таълими нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих:

Фарзияи таҳқиқот. Арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих ба шарте дуруст ба роҳ монда мешаванд, ки агар:

- зимни таълими фанни таърих нақши арзишҳои миллӣ ба назар гирифта шаванд;
- зимни таълими фанни таърих омӯзгорон ба мушаххас ва эҳтиром намудани арзишҳои миллӣ таъқиб кунанд;
- тарбияи ҳештаншиносии насли наврас, ки имконияту мазмуни ғанӣ доранд, дар омода намудани хонандагон ба ҳаёти иҷтимоӣ истифода бурда шаванд;
- таҳқиқ ва омӯзиши нақши арзишҳои миллии халқи тоҷик дар омода намудани хонандагон ба ҳаёти иҷтимоӣ, дар заминаи анъанаҳои халқҳои пешқадам ва мусбат, ки аҳамияти педагогӣ ва назариявӣ амалии тақмили низомии таълиму тарбияро дар бар мегирад, ба назар гирифта шаванд;
- таҳияи барномаҳои таълимӣ дар асоси муайян кардани фанҳои таълимӣ доир ба фардиқунонии раванди таълим таъмин карда шаванд;
- истифодаи технологияҳои педагогӣ таълими фанни таърих дар шароити муносири муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷиддӣ ба роҳ монда шуда, рушди иҷтимоии арзишҳои миллии худшиносии хонандагон амалӣ карда шаванд.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳила анҷом дода шуд:

Марҳилаи якум (2019-2020) – марҳилаи ҷустуҷӯию омӯзиши масъала буда, омӯзиши адабиётҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ, психологию педагогӣ, таърихӣ, этнологӣ ва таҳқиқотҳои илмӣ оид ба масъалаи анъана ва урфу одатҳо дар омода намудани

чавонон дар руҳияи хувияти миллӣ хештаншиносӣ, асоснок намудани аҳамияти мавзуи интихобшуда, муайян намудани дастгоҳи илмию таҳқиқотӣ, наشري мақолаҳои илмӣ, ки мавзуи таҳқиқотҳо дар бар мегиранд.

Марҳилаи дуум (2020-2021) – назариявӣ буда, тавзеҳи вазифаҳои илмӣ, методӣ, ибтидоӣ, таҳлили адабиёт, татбиқи маводи омӯзишӣ дар таҷрибаи педагогӣ, муайян намудани ҳолати истифодаи анъанаҳои хувияти миллӣ, хештаншиносӣ зимни таълими фанни таърих, омода намудани чавонон, таҳияи нақша ва усулҳои таҳқиқоти илмиро фаро гирифтааст.

Марҳилаи сеюм (2022-2023) – ҷамъбастию таҳлилӣ буда, дар он танзим ва муттаҳид намудани маводи таҷрибавӣ, таҳияи ҳулосаҳо; гузаронидани мушоҳидаҳо, суҳбатҳо, анкета, саволу ҷавоб, таҳияи кори озмоишию таҳқиқотӣ; наشري натиҷаҳои фосилавии тадқиқот, лоиҳаи рисолаи илмӣ, омода ва пешниҳод намудани рисолаи илмӣ ба ҳимоя барои дарёфти дараҷаи илмӣ дарҷ ёфтааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Таҳқиқоти нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи хештаншиносии хонандагон чунин асосҳои назариявиро дар бар мегиранд:

- маҷмуи маълумоти назариявӣ ва таълимот дар бораи моҳияти нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи хештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих;

- таҳлили мероси таърихӣ арзишҳои миллӣ, дидгоҳҳои мутафаккирони тоҷику форс ва ба педагогикаи муосири миллӣ табдил додани онҳо;

- мафҳумҳои асосии дарки назарияи диалектикий тарбияи хештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих ва талаботи аз онҳо бавучудоянда;

- арзишҳои миллӣ дар ҷомеа ва хусусиятҳои мавҷудай он, тафаккури мантиқӣ ва рушди шахс:

- моҳияти назариявии ҷараёни таълими фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, тавассути ташаккули тарбияи хештаншиносӣ;

- низоми таълиму тарбия ҳамчун қисми таркибии ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ дар Тоҷикистон дар асоси муносибатҳои материалистӣ ва прагматикӣ.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Усули асосии тадқиқот усули илмӣ -

назариявӣ мебошад. Ғайр аз ин, усули тадқиқотие истифода шуд, ки воситаҳои таълим ва таърихи таълимро меомӯзад. Усули мушоҳида, инчунин усулҳои тавсифӣ ва миқдорӣ низ зимни таҳияи рисола истифода шуданд. Ғайр аз ин, усули таҳлили семантикӣ - педагогӣ ва функционалии таълим низ васеъ истифода гардид. Зимни таҳқиқи мавзуи тарбияи хештаншиносӣ ва рушди ҳувиати миллӣ аз методи илмӣ-назарӣ низ истифода бурда шуд. Инчунин, методи мушоҳида, методҳои тасвирӣ ва миқдорӣ низ корбурд шудааст. Ба таври васеъ усули таҳлили назариявии илмӣ, психологӣ, педагогӣ ва адабиёти илмӣ ва методӣ оид ба мушкилоти тадқиқот, ки фарогири чунин усулҳо мебошад, истифода гардид.

Сарчашмаи маълумот. Осори фалсафию таърихӣ ва психологию педагогӣ, санадҳои меъёрии танзимкунандаи ҷамоияти касбия педагогӣ дар соҳаи маориф; санадҳои меъёрию ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар барои таълиму тарбияи фарзанд», Консепсияи миллии тарбия, Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то солҳои 2030, Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷҷатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйирот дар амалияи таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот дар асоси ҳамкориҳои бевоситаи амалии муҳаққиқ бо объекти таҳқиқшаванда: таҳияи барномаи таҳқиқот, ташкили мушоҳида ва гузаронидани озмоиш, тавсиф ва натиҷагирӣ аз маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ, таснифи онҳо ва ҷаъбабасткунӣ бо истифода аз усулҳои эмпирикӣ - арзёбӣ, озмоиш, муқоиса, таҳлил, синтез, индуксия, дедуксия; дар асоси маълумоти бадастомада ташаккул додани далелҳои илмие, ки дар натиҷаи истифодаи нишондиҳандаҳои сифатӣ, усулҳои миқдорӣ, дар шакли маълумоти оморӣ ва коркарди оқилонаи онҳо рӯйи кор омадаанд.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №23, (47) № 50 - и н. Восеъ

(88 хонанда), №1,н.Рудакӣ (58 хонанда), №2,н.Рудакӣ (77хонанда) №57, (64хонанда) №77, (83 хонанда) ш. Душанбе анҷом дода шудаанд. Дар таҳқиқоти таҷрибавӣ-озомоишӣ беш аз 45 омӯзгор ва 276 хонандагони синфҳои болоӣ (синфҳои 8) ҷалб карда шудаанд.

Навгони илмӣ таҳқиқотро нуктаҳои зерин ташкил медиҳанд: Ин таҳқиқот таҳлили илмӣ мукаммалест, ки ба омӯзиш ва баррасии мавзӯи нақши арзишҳои миллӣ ва хусусиятҳои табиӣ тарбияи худшиносии хонандагон дар раванди таълими фаннӣ таърих бахшида шудааст. - дар раванди таҳқиқот кӯшиш карда шудааст, ки масъалаҳои асосӣ тарбияи ҳештаншиносӣ ва нақши ҳувияти миллӣ дар раванди таълими замони муосир, ки аҳамияти ҷиддӣ дорад, ба таври амиқ муайян ва таҳлил карда шаванд. Дар ин равиш, диққат ба рушди ҳисси масъулият ва эҳсоси ватанпарастӣ дар байни хонандагон, ки ояндаи ҷомеаро ташаккул медиҳанд, равона гардида аст.

- ҷустуҷӯҳои илмӣ ва озмоишӣ имкон доданд, ки дар асоси истифодаи мероси педагогии халқи тоҷик, роҳҳои оқилона ва самарабахши ворид намудани мафҳумҳои ахлоқӣ ва фарҳангӣ дар амалияи таълимӣ бо назардошти хусусиятҳои равонии хонандагон пешниҳод шаванд.

- навгони илмӣ бо дар назардошти мафҳумҳои «ҳештаншиносӣ», «ватандӯстӣ» ва «таҳаммулпазирӣ» имкон хоҳад дод, равиш ва тавсияҳои концептуалӣ барои омӯзгорони зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ ва олии касбӣ таҳия гардад;

- усулҳои пуртаъсир ҷиҳати таҳия намудани технологияи ҳавасмандгардонии хонандагони зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ барои дарки анъанаҳои миллӣ ва арзишҳои ахлоқӣ омода гарданд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

Бо анҷом додани озмоиши илмӣ муқаррараоти зерини рушди маънавӣ ва ахлоқии шахс муайян гардида, ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

- ташаккул додани омодагӣ ва қобилияти хонандагон барои тақмили тарбияи маънавӣ ва амалӣ намудани нерӯи эҷодӣ дар асоси салоҳияти умумии инсонии маънавӣ ва ахлоқӣ;

- таҳкими самти тарбияи арзишҳо ва ҳувияти миллӣ;

-ташаккули асосҳои тарбияи худшиносӣ ва ахлоқии шахс, худбаҳодиҳии мусбӣ ва худогоҳӣ зимни таълими фанни таърих;

- тақвият додани омодагӣ ва қобилияти ошкоро изҳор ва дифоъ кардани мавқеи маънавии худ, зуҳуроти муносиби танқидӣ ба ниятҳо, фикрҳо ва амалҳои худ;

- тарбияи дурусти дарки арзиши ҳаёти инсон, неқбинии зиндагӣ, позитивизм, қобилияти қабул ва бартараф кардани мушкилот тавассути таълими фанни таърих.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Дар замони таъсири ҷаҳонишавии фарҳангҳо ва тараққиёти илму техникаи муосир, ки сарҳадҳои муоширати халқу миллатҳоро барҳам медиҳанд, эҳтиёҷ ба ҳувияти миллӣ ва тарбияи ҳештаншиносӣ шарт ва зарур аст. Барои илми педагогикаи тоҷик таҳқиқоте, ки доир ба нақши ҳувияти миллӣ ва тарбияи худшиносӣ зимни таълими фанни таърих ба анҷом расонидан, аҳамияти бузурге доранд. Анҷоми таҳқиқ ва омӯзиши пурраи илмӣ оид ба нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи худшиносии хонандагон дар раванди таълими фанни таърих дар илми педагогикаи тоҷик аҳамияти зерини назариявӣ ва илмӣ хоҳад дошт:

- барои корҳои минбаъдаи илмӣ кӯмак хоҳад расонд;
- барои ҷорӣ намудани тарбияи ҳештаншиносӣ, тайёр намудани омӯзгорони ояндаи фанни таърих мусоидат менамояд;
- барои рушду ташаккули ҳувияти миллии хонандагон ёрӣ мерасонад;
- ҳамчун дастури таълимӣ дар соҳаи илми педагогика хизмат хоҳад кард;
- маводи таҳияшуда метавонад дар нашри китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ, энциклопедияҳо ва солномаҳо истифода шавад;
- онро ҳамчун роҳнамо ва дастур дар соҳаи илми педагогика истифода бурдан мумкин аст;
- анҷоми ин таҳқиқот метавонад барои нишон додани бартариҳои арзишҳои миллӣ ва ташаккули худшиносии толибилмон дар раванди таълими фанни таърих саҳифаҳои нав боз кунад.

Дар диссертатсия масъалаҳои истифодаи усулҳои гуногуни тарбияи худшиносии миллӣ, ки характери ватандӯстӣ доранд, ҷиҳати ғанигардони

методологияи таълим бо роҳи истифода аз моделҳои дидактикӣ, мавқеъ ва тарзи истифодабарии воситаҳои таълими хусусияти ҳувиати миллидошта тадқиқ шудааст ва барои омӯзгорон, унвонҷӯён, донишҷӯёни факултетҳои таърих ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аҳамияти амалӣ дошта метавонад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқот инҳоянд; маҷмуи усулҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот, ки ба мавзӯи интиҳобшуда ва ҳадафҳои асосии таҳқиқот мувофиқанд; интиҳоб ва таҳлили шароитҳо ва натиҷаҳои фаъолияти таҷрибавӣ-озмоишӣ; тасдиқи қоидаҳое, ки дар фарзия ва ғояи таҳқиқот пешниҳод шудаанд; азназаргузаронии маводҳои бадастомадашудаи рисола; муътамад будани натиҷаҳои бадастомадашуда; таҷрибаи амалии фаъолияти касбии муаллифи рисола.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ (13.00.02.05 - Назария ва методикаи ҷанҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ), аз он ҷумла, ба банди 1. Назария ва методикаи таълими ҷанҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (1.1. - Методологияи таълими ҷанҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ; 1.2. - Арзиш ва ҳадафҳои таълим;) ва банди 2 - Назария ва методикаи тарбияи хонандагон дар раванди таълими ҷанҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ (муайян намудани ҳадафҳои тарбияи хонандагон мутобиқи вазъияти иҷтимоӣ фарҳангӣ ва иқтисодии муносири рушди ҷомеа) мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктараи дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъала; дар омезиши дурусти таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ, таҳлили миқдорӣ ва сифатии маводҳо; дар истифодаи маҷмуи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот; дар заминаи қисми озмоишӣ ва тасдиқи амалии муқаррароти қисми илмӣ дар давоми озмоиш, таҳлили натиҷаҳои қисми маълумоти озмоишӣ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар таҳияи диссертатсия таҷассум меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосӣ дар мавридҳои зерин сурат гирифтанд:

- дар раванди ташкили фаъолияти таълимӣ-педагогии омӯзгорони фани таърих оид ба тарбияи худшиносии миллӣ дар омода сохтани хонандагон ба эҳтиром доштани арзишҳои миллӣ;
- ҳангоми гузаронидани курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорон;
- дар конференсҳои илмӣ-назариявӣ, семинарҳо доир ба масъалаи назария ва амалияи таълиму тарбия;
- дар гузориш ва муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо ва семинарҳои илмӣ-амалии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон;
- ҳангоми баромадҳо ва суҳанронӣҳо дар конференсҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ якҷанд маротиба дар ҷаласаи Шурои олимони Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон пешниҳод гардида, дар семинарҳо, мизҳои мудаввар ва конференсияҳо баррасӣ ва ироа шуда, ҳамзамон дар шакли 7 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 6 номгӯй дар маҷмуаи маводи конференсияҳо нашр ёфтаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мантиқи таҳқиқот мувофиқат намуда, аз муқаддима, ду боб, шаш параграф, хулоса, рӯйхати адабиёт 146 номгӯй иборат буда, ҳаҷми умумии диссертатсия 168 саҳифаи чопи компютериро дар бар мегирад.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар **муқаддима** зарурияти аҳамияти мавзӯи таҳқиқот ва дараҷаи омӯзиши он, асосҳои назариявӣ методологӣ ва усулҳои таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ амалӣ ва нағзониҳои илмӣ таҳқиқот асоснок карда шуда, фарзия, мақсаду вазифаҳо ва объекту мавзӯи таҳқиқот муайян гардидаанд. Инчунин, дар муқаддима маълумот дар бораи марҳалаҳои таҳқиқот, тасвиб ва татбиқи натиҷаҳои он оварда шуда, муқаррароти асосии ҷимояшавандаи таҳқиқот мушаххас гардида, сохтору ҳаҷми

диссертатсия нишон дода шудааст.

Дар боби якум - **«Чанбаҳои назариявии ташаккули ҳештаншиносии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ»** - муносибатҳои иҷтимоӣ, ки дар даҳсолаҳои охир, бахусус дар солҳои охир дар сиёсати ҷаҳонӣ, илмҳои ҷомеашиносӣ, хосса илми фарҳангиносӣ, ба вуқӯъ пайвастанд, бештар дар атрофи зиддияти тамаддунҳо ё ҳамгироии онҳо ва худшиносии миллатҳо сурат гирифтаанд ва ин баҳсҳо ҳанӯз ҳам идома доранд. Навовариҳо фаъолияти таълим дар мактаби муосир ва таъйини авлавияти тарбия дар таҳқиқоти илмӣ доир ба яклухтии чараёни таълимиву тарбиявии хонандагон оварда шудааст. Ҳоло зарурати ба сифати чанбаҳои пешбарандаи фаъолияти тарбиявии мактаб шуморидани меъёрҳо ва сарватҳои маънавии одамон ба миён омадааст, бахусус дар давраи нобасомониҳои ахлоқӣ дар муҳити мактаб ва ҷомеа, вайроншавӣ ва зиддинсонӣ шудани ахлоқи наврасон. Худи «арзиш» мафҳуми фалсафӣ, ҷомеашиносӣ, адабӣ ва педагогӣ буда, таҳти ин мафҳум рукҳои махсуси муқарраргардидани иҷтимоии ҷамъиятро мефаҳмем, ки дар шаклҳои мусбату манфӣ, бадӣ нек, зебову зишт, савобу носавоб, равою нораво зоҳир мегардад. Гайр аз ин, арзиш ҳамчун шакли шуури ҷамъиятӣ (ҳаққу ноҳақ) бо ҳодиса ва воқеаҳои ҷамъиятӣ муносибати гуногун дошта, онҳоро маъқул медонад, ё рад мекунад ва бо ин маъно яке аз меъёрҳои зиндагии инсон дар ҳаёт ба шумор меравад.

1.1. Асосҳои педагогӣ, психологӣ, ташаккули ҳисси ҳештаншиносии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ номгузор гардида қайд мегардад, ии як нуктаи ташвишовар дар ин раванд паҳншавии фарҳанги аввомона аст. Хатар эҷод намудани он ба арзишҳои миллӣ, эстетика ва ахлоқ махсусан, таъсири он ба насли ҷавон зарурат ба миён овардааст, ки ин масъала ҳаматарафа омӯхта, таҳқиқ намуда шавад ва ҳалли худро ёбад. Ҳалли ин масъала ба худшиносии миллии ҳар як фарди ҷомеа вобаста буда, таваҷҷӯҳи бисёр олимони педагогро низ ба худ ҷалб намудааст. Азбаски дар ҷаҳони муосир тазодҳои бисёр ба назар мерасанд ва ба задухӯрдҳо низ сабаб шуданашон мумкин аст, муассисаҳои таълимӣ ва илмӣ низ ба ин масъала аҳамияти ҷиддӣ медиҳанд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, пас аз ҳалли масъалаи низоъҳои дохилӣ ва барқарор кардани сулҳ дар кишвар, ба таҳқиқи бевоситаи мушкилоти таърихи халқи тоҷик ва таъмини устувории таҳаммулпазирӣ ва гуфтугӯи фарҳангӣ миёни фарҳангҳои гуногун, ҳамчунин байни динҳо ва таълимоти гуногун, рӯ овард. Асарҳои ӯ, аз ҷумла «Тоҷикистон дар оинаи таърих» (дар чанд ҷилд), «Назаре ба таърих ва фарҳанги ориёӣ», «Муҳити зиндагӣ ва олами андешаҳои Имоми Аъзам» ва дигарон, дар байни аъзои илми кишвар ва хориҷ мавриди таваҷҷуҳ ва арзёбӣ қарор гирифтанд. Дар ин китобҳо, президенти Тоҷикистон ба масъалаҳои муҳим ва ҳассоси ҷаҳони муосир посух медиҳад ва хатарҳое, ки ба амният ва суботи инсоният таҳдид мекунанд, шиносии амиқ мекунанд. Аз ҷумла, дар яке аз асарҳояш навиштааст: «Воқеан ҳам, таҳкими истиқлолияти давлатӣ ва боло рафтани сатҳи ҳудодоҳии миллӣ ба таъмини ваҳдати миллӣ ва маърифати солими мардум саҳт вобаста аст. Ноил шудан ба сулҳ ва ваҳдати миллӣ имкон дод, ки кишвари мо бӯҳрони амиқии сиёсӣ иҷтимоӣ ва инсониро, ки масъалаи ҳаёту мамоти миллат ва давлат буд, бартараф намояд.

Пешрафти иҷтимоии ҳар оила, ҳар қавм, халқ, миллат ва давлат танҳо дар ҳолате имконпазир аст, ки инҳоро муттаҳид ва якҷоя нигоҳ дошт. Ҳамон гуна, ки ягонагӣ ва ҳамбастагӣ омилҳои асосии муваффақият дар тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ҳастанд, парокандагӣ ё тахминан ҳалалдор шудани ин ягонагӣ метавонад ба паёмадҳои нохуш, ба монанди ихтилофоти дохилӣ, заифшавии иттиҳоди миллӣ ва ҳатто нобудии ташкилотҳои иҷтимоӣ, қавмҳо ё давлатҳо оварда расонад.

Таҳқиқоти олимони педагогикаи тоҷик, ки дар онҳо масъалаҳои нақши ҳуввияти миллӣ ва тарбияи худшиносии хонандагон баррасӣ гардидааст, ба монанди М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, И. Каримова, Т. Зиёзода, М. Орифӣ, И. Обидов, М. Эркаев, К. Қодиров, Б. Раҳимов, Ф. Гулмадов, А. Нуров, С. Тӯронов, Х. Раҳимов, Л. Иматзода, С. Сулаймонӣ, С. Неъматов, манбаи асосии назариявии таҳқиқот мебошанд.

Зимни таҳқиқ ва омӯзиши мавзӯ аз таҷрибаи кории омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷумҳурӣ низ маводи назариявӣ мавриди

пажӯҳиш қарор гирифт. Муҳаққиқони соҳаи психология Л. И. Божович, Б. Г. Ананев, А. Н. Леонтев, Л. С. Виготский, Б. Д. Элкони, В. С. Мерлин, С. Л. Рубинштейн, В. С. Мухина ва дигарон масъалаи худшиносии миллиро ба меҳвари ботинии шахсият монанд кардаанд, ки сатҳи инкишофи онро ба андозаи назаррас муайян менамояд. Асарҳои олимони тоҷик ба монанди Б. Ғафуров, А. Баҳоуддинов, М. Орифов, Т. Зиёзода, Г. Ашуров, М. Диноршоев, К. Олимов, Н. Неъматов, М. Осимӣ, ва диг. дар дараҷаи баланди илмӣ ва фалсафаи он концепсияи ниғаҳдорӣ ва ғанигардонии минбаъдаи таърихи халқи тоҷикро доранд. Таҳқиқоти ин олимони асарҳо, назарияи таърих ва ормонҳои донишмандони машҳури Шарқро эҳё мегардонанд. Раванди педагогӣ аз сарчашмаи пайдоиши худ хусусияти воқеӣ буданро дорад, зеро талаботи воқеии ҷомеа таълиму тарбияи насли наврас, ба онҳо додани таҷрибаи иҷтимоии замони гузашта ва ҳозира мебошад. Он аз ҷиҳати натиҷаҳои худ низ объективӣ мебошад, зеро ҷараёни педагогӣ ба баланд шудани таълим, ташаккули сифатҳои шахрвандии насли наврас мусоидат мекунад. Ҷараёни воқеии педагогӣ ба шароити моддӣ, ки дар он сурат мегирад, вобаста аст. Унсурҳои субъективӣ ба раванди педагогӣ аз ҷониби одамоне ворид карда мешаванд, ки иштирокчиёни бевоситаи он мебошанд ё ин равандро ташкил мекунанд. Субъективӣ будан дар раванди педагогӣ аз бисёр ҷузъҳо иборат аст: маҳорати педагогии омӯзгор, шавқу рағбат ва майли инфиродии хонандагон, сатҳи ташкили раванди педагогӣ ва бисёр ҷузъҳои дигар.

Ҷиҳати коркард ва таҳияву мукаммал гардонидани китобҳои дарсии таърих барои мактаби миёнаи умумӣ олимони зерини рус низ нақши арзандаи ҳудро гузоштаанд: А. В. Мишулин, Е. А. Косминский, А. В. Ефимов, К. В. Базилевич, С. Б. Вахрушин, А. М. Панкратова, А. В. Фохт, И. С. Галкин, Л. И. Зубок, Ф. О. Нотович, В. М. Хвостов, Ю. С. Кукушкин, В. Д. Есаков, Г. М. Донской, О. И. Бахтина, А. П. Невароков, В. А. Онищук, И. Я. Лернер, В. Ф. Паламарчук, В. И. Рывчин, С. Г. Шаповаленко, И. Е. Задорожнюк, Н. К. Алексашкина, Л. Ю. Карабаева, Г. В. Алямовская, Б. А. Литвинский, Б. А. Казачковский, Г. Е. Беляков, Ф. П. Репа ва диг. Қисми зиёди ин олимони муаллифони китобҳои дарсии таърихи СССР, таърихи умумӣ ва таърихи халқи тоҷик буданд. Аз

олимони тоҷик бошад, А. Мухторов, З. Раджабов, М. Яхъёев, М. Бобохонов, Г. Ҳайдаров Т. Зиёзодаро номбар кардан лозим аст, ки дар навиштани китобҳои дарсии таърих сахм гузоштаанд. Дар навиштани диссертатсия аз дастовардҳои соҳаи педагогикаи хориҷи кишвар фаровон истифода бурда шудааст. Ба ғайр аз ин, асарҳои илмӣ педагогии рус, англис мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифт, зеро олимони дигар низ дар мавзӯи тарбияи хештаншиносӣ ва рушди ҳувияти миллий дастовардҳои назаррасе доранд. Пас аз соли 1991 сарчашмаҳои асосии таҳсилоти таърих дар мактаб китобҳои дарсии таърих мебошанд, ки аз ҷониби Ю. Яъкубов, С. Хочаев, А. Мухторов, Р. Набиева, Ф. Зикриёев, Н. Ҳотамов, Н. Ҳакимов, Т. Зиёев, Р. Шарифов, Х. Нуриддинов, К. Искандаров, К. Расулиён ва Р. Абдуллоев таҳия гардидаанд. Бояд зикр кард, ки аз асарҳои пажӯҳишгарону олимони соҳаи илмҳои ҳамҷавор ба монанди ҷомеашиносӣ, фалсафа, сиёсатшиносӣ, адабиётшиносӣ ва забоншиносӣ низ барои ҳаллу ҷасли мавзӯи истифода бурда шуд. Қайд намудан лозим аст, ки инчунин, аз донишнома, тазкира ва сомонаҳои педагогӣ ва таърихшиносии манбаъҳои интернетӣ низ ҷиҳати ҳаллу ҷасли мавзӯи корбурд гардид. Дар тӯли таърихи чанд ҳазорсолаи хеш, миллати тоҷик борҳо ба хатари парокандагӣ ва нобудӣ рӯ ба рӯ шуда, давлатҳои барпо кардашон ба заволи рафтаанд. Бо вуҷуди ин, ҳар дафъа онҳо тавонистанд, ки худро аз нобудшавӣ раҳо кунанд ва роҳи эҳё ва тақвияти истиқлолияти миллии худро пай гирад. Ҳамон гуна, ки имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷодаи рушди сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст овардааст, ва дар ҷаҳони муосир мавқеи худро ба даст овардааст. Амният ва оромии кишвар, ки маҳз натиҷаи сулҳ ва ризоияти миллий мебошанд, ба мо имконият дод, ки кишвари мардона ва зебои худро ба осудагӣ ва тараққиёт оварда расонем.

Барои инсоният муҳим аст, ки танҳо ба таҷрибаи худ эътимод дошта бошад, чунки ба чизи дигаре така карда намешавад. Вале мутаассифона, одамон аз ин таҷриба сабақ гирифта наметавонанд ва бисёр вақт бани одамо ҳолати тотамаддунӣ, ки муаррихон онро «ҷоҳилият» номидаанд, пеш рафта наметавонанд.

Ҳақиқати таърихи қадимаи давлатдорӣ ва фарҳанги ҷаҳоншумул дошт. Ба ақидаи олимони мо, аз ҷумла академик Бобоҷон Ғафуров, ҳақиқати тоҷик дар

замони Сомониён, ки онро давлати миллии тоҷикон номидан мумкин аст, ташаккул ёфтааст.

Дар замони ба сари қудрати сиёсӣ омадани аҷдоди тоҷикон ва эронӣён, ки дар сарғаҳи он мубориза Абӯмуслим қарор дошт ва баъдан хонадони ҳукумати ғайримаҳаллӣ аз қабили Бармакиён, Навбахтиён ва давлатҳои мустақили тоҷикон аз қабили Тоҳириён, Саффориён, Сомониён, Бувайҳиён, Ғуриён ва амсоли эшон дар ҳудуди собиқ давлати Сосониён ба вучуд омада, анъанаҳои қаблии давлатдорӣ ва дигар расму русуми мардумии худро дар либоси ислом эҳё карда, хеле инкишоф доданд. Аз байни мардуми тоҷик шахсони шӯҷоъ то ба маснади сарлашқарии Хилофат расида буданд, ки мақсадашон истиқлолияти Хуросону Мовароуннаҳр будааст. Ҳайдари Афшин яке аз стратегҳои низомии он вақт будааст. Ин тоҷик аз Истаравшан ба сарлашқарии Хилофат расид, дар ҷангҳо пирӯзҳои бузург ба даст оварда, вале бар асари хиёнати дарбориёни араб қурбон шуда буд.

Дар замони ҳукмронии сулолаҳои Ғазнавиёну Салҷуқӣён ва баъдан Хоразмшоҳӣён халқи тоҷик тавонист сохти давлатдорӣ худро дар дарборҳои онон ҷорӣ кунад ва худ низ дар идора кардани ин давлатҳо саҳми муҳим дошт. Дақиқтар гӯем, ин қабилаҳо маҷбур буданд, ки дар умури идораи давлат ба сарвати зеҳнӣ ва таҷрибаи ғании истехсолии тоҷикон рӯ овараданд. Баъдан, ҳатто бо вучуди он ки муғулон ин қадар мардуми тоҷикро қир карданд, шаҳрҳо ва деҳот боғҳову киштазорашро сӯзонанд, нобуд карданд, миллати мо тавонист ҷисман ва рӯҳан худро эҳё кунад, асолати забонӣ динӣ ва фарҳангии худро ҳифз намояд. Агар заминаи қавии худшиносии қавмӣ ва захираи бузурги нерӯи фарҳангӣ намебуд, хатари комилан аз байн рафтани халқи тоҷик мавҷуд буд.

Чанде баъд аз қатли ом намудан аз ҷониби Темур ва аз кала манораҳо сохтани ӯ, махсусан дар Эрон, инкишофи босуръати илму фарҳанг дар Хуросон ва Мовароннаҳр боз ҳам асосан ба нерӯи хирад ва ҳунари тоҷикону эронӣён амалӣ гардид. Бинобар ин қатъи назар аз бебунёдии ақидаҳои бадбинон инкоргарони тоҷикон ва таърихи онон вазифаи ниҳоят муҳими ҷомеаи мост, ки насли имрӯзу ояндаи худро дар рӯҳияи худшиносии солими миллий ва ифтихори давлатдорӣ тарбия кунем. Аз ин ҷиҳат кӯшишҳои Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар ин самт бояд ҳамаҷониба дастгирӣ кунем ва тақвият бахшем. Асарҳои ӯро, ки сар то сар маҷмуи ифтихори миллӣ ва даъват ба дӯстии миллатҳо ва гуфтутӯи фарҳангҳост, мӯтоила намоем.

Дар давраи Шӯравӣ тоҷикон ба давлати миллӣ соҳиб шуданд. Халқи тоҷик таърихи қадимаи давлатдорӣ дорад ва дар замони Сомониён ташаккул ёфтааст. Дар замони ҳукмронии аҷдоди тоҷикон давлатҳои Тоҳириён, Сафғориён, Сомониён ва ғайра арзи вучуд карданд. Тоҷикон дар сохти давлатдории Ғазнавиён, Салҷуқиён ва Хоразмшоҳиён саҳм гузоштанд. Пас аз ҳучуми муғулҳо, тоҷикон худро эҳё карданд ва асолати забонӣ, динӣ ва фарҳангии худро ҳифз намуданд. Дар замони Темур низ инкишофи илму фарҳанг ба нерӯи тоҷикон асос ёфт. Инкори тоҷикон ва таърихи онҳо нодуруст аст ва тарбияи насли имрӯзу оянда дар рӯҳияи худшиносии миллӣ муҳим аст.

Дар ибтидои асри XX, дар ҳудуди Осиёи Марказӣ, бо ташаббуси Ҳукумати Шӯравӣ, тақсимои миллӣ-ҳудудӣ ба амал омад. Дар натиҷаи ин тақсимои, Ҷумҳурии Мухтори Тоҷикистон дар ҳайати Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Узбекистон таъсис дода шуд. Ин иқдом барои тоҷикон имконияти муттаҳид шудан дар доираи як воҳиди сиёсӣ ва фарҳангӣ гардид, вале дар айни замон, ҳудудҳои таърихӣ зиёди тоҷикон берун аз ҳайати ҷумҳурӣ боқӣ монданд.

Дар соли 1929, Ҷумҳурии Мухтори Тоҷикистон ба Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон табдил дода шуд ва ба ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ ворид гардид. Ин ҳодиса барои тоҷикон қадами бузург дар роҳи соҳибдавлатӣ буд. Дар давраи Шӯравӣ, дар Тоҷикистон соҳаҳои иқтисодиёт, маориф ва фарҳанг рушд карданд. Забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ гирифт ва барои инкишофи он шароит фароҳам оварда шуд.

Ҳамзамон, давраи Шӯравӣ бо маҳдудиятҳои сиёсӣ ва идеологӣ низ хос буд. Ҳукумати Шӯравӣ ба дин ва анъанаҳои миллии тоҷикон таъсири манфӣ расонид. Инчунин, сиёсати муҳоҷирати маҷбурӣ ва ҷойгиркунии аҳоли боиси тағйирёбии таркиби этникии ҷумҳурӣ гардид.

Бо вучуди ҳамаи мушкилот, тоҷикон дар давраи Шӯравӣ тавонишанд, ки забон, фарҳанг ва ҳуввияти миллии худро ҳифз намоянд. Ин давра барои ташаккули худшиносии миллӣ ва омодагӣ ба истиқлолияти давлатӣ замина

гузошт. Дар соли 1991, Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлолияти худро эълон кард ва ба бунёди давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд шурӯъ намуд.

Дар давраи шуравӣ соҳиби давлати ҳамноми миллии худ шудани тоҷикон, қатъи назар аз маҳрумиятҳои ҳудудӣ ва маънавӣ як марҳалаи хеле муҳим дар таърихи сарнавишти миллати мо. Дар тӯли таърихи чанд ҳазорсолаи хеш, миллати тоҷик борҳо ба хатари парокандагӣ ва нобудӣ рӯ ба рӯ шуда, давлатҳои барпо кардашон ба заволи рафтаанд. Бо вуҷуди ин, ҳар дафъа онҳо тавонистанд, ки худро аз нобудшавӣ раҳо кунанд ва роҳи эҳё ва тақвияти истиқлолияти миллии худро пай гиранд. Ҳамон гуна, ки имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷодаи рушди сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардида дар ҷаҳони муосир мавқеи худро ба даст овардааст. Амният ва оромии кишвар, ки маҳз натиҷаи сулҳ ва ризоияти милли мебошанд, ба мо имконият дод, ки кишвари номдор ва зебои худро ба осудагӣ ва тараққиёт оварда расонем. Барои инсоният муҳим аст, ки танҳо ба таҷрибаи худ эътимод дошта бошад, чунки ба чизи дигаре така карда намешавад. Вале мутаассифона, одамон аз ин таҷриба сабақ гирифта наметавонанд ва бисёр вақт бани одамо ҳолати тотамаддунӣ, ки муаррихон онро «ҷоҳилият» номидаанд, пеш рафта намемонанд.

Дар зербоби 1.2. - «Инъикоси ҳаёти иҷтимоӣ дар таҳқиқоти муҳаққиқони тоҷик ва хориҷии муосир» - изҳор гардидааст, ҳар чиз, ки баҳо ё арзиши инсонро ҳамчун инсон муайян мекунад ва ба ӯ рӯҳ мебахшад, маънавиёт аст. Маънавиёт чизе нест, ки ба даст гирифта, ламс карда ва ҳаридаю фурӯхта шавад. Маънавиёт дар сифатҳо ё хосиятҳои ҳуди инсон нухуфтааст, ки дар қобилияти худшиносӣ, эҳсоси таърих, замону ғазо, қобилияти тафаккур, қобилияти омӯзиши забонҳо; одоби ахлоқ, дониш, маҳорату малака, эҷодкорӣ ва ғайра ифода меёбад. Рафтори меъёрии хонанда ба ташаккули сохтори дурусти психологии ӯ вобаста аст.

Дар робита бо ҳисму рӯҳ инсон хоҳишҳои ҳисмонӣ дораду хоҳишҳои рӯҳӣ, яъне майлу хоҳиш ба олами рӯҳӣ. Ҳамин майлҳои рӯҳӣ асоси фарҳангу тамаддуни инсонро ташкил медиҳанд, ки ба таври дигар маънавиёт меномем. С. Л. Рубинштейн гуфтааст, ки ҷанбаи эҳсосии шахсият бо ҷанбаҳои дигар дар як қатор ҷойгир нест, падидаҳои ҳиссиёт ба ҳаёти томи шахсият ба таври табиӣ

пайванд мешаванд, зеро вазифаи асосии ҳаётии тамоми падидаҳо ва равандҳои эҳсосӣ аз танзими ғайриодомон иборат аст. Равандҳои эҳсосӣ, ки бо таъсири беруна ба вуҷуд меоянд, рафторро таъин карда, вобастагии рафтори субъектро ба шароити объективӣ ғайримустақим ифода менамоянд. Чизе, ки маънавиётро ба ин ё он тараф – пеш, пас, чап, рост тақсон медиҳад, боло мебарорад ва ё ҳароб мекунад, шуур аст, ки аз се қисми таркибӣ иборат мебошад: ақл, эҳсос ва ирода. Ақл ва вазифаи он ба низом овардани зиндагии инсон, ҳалли масъала ва нақшаҳо, ки инсон наздаш мегузарад, инкишоф, раванку ривочи илм, ҷустуҷӯи ҳақиқат мебошад. Ҳиссиёт ё эҳсос майл ба зебоӣ ва ё зебопарастӣ дорад: тамошоӣ гулу гулзор, ҳаловат бурдан аз бӯи муаттару садои мусиқӣ, ғизоӣ маънавӣ гирифтани аз хондану мутолиаи китоб ва ғ. Ирода майл ба некӣ ва наққорӣ дорад, ки аз сириштҳои инсон аст ва дар ҳамгироӣ бо ақлу эҳсос ташаккул меёбад.

Зербои 1.3. – «Санадҳои меърию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таълим ва тарбияи ҳаёти иҷтимоӣ»-ном гузошта шудааст. Раванди корҳои тарбиявӣ дар байни ҷавонону наврасон пас аз қабул гардидани «Консепсияи миллии тарбия» (соли 2006) вуҷуд пайдо намуда, мақсаду вазифа ва мазмуни тарбия қомилан ба арзишҳои ахлоқӣ ва фарҳангии миллати мо мутобиқ қунонида шуд. Қабул гардидани «Барномаи давлатии омӯзиши фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ барои солҳои 2020-2040» баргузорию озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва «Тоҷикистон – ватани азизи ман» ҷиҳати болоравии арзишҳои худшиносӣ ва ҳувияти миллии хонандагон нақши муҳим мебозанд. Дар ин замина муайян намудани нақши арзишҳои миллий дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанҳои таърих баҳри шинохти паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ гузаштагон ва асли ҳеш шари муҳим аст. Бо ташаббуси Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли равон озмуни «Илм фурӯғи маърифат» пешниҳод гардид. Фарҳангу таърих ойнаи тамоминамӯи ҳувияти миллат буда, ба ахлоқу одоб ва рафтору кирдори шахсияту иҷтимоӣ одамон таъсири амиқ мерасонанд. Ба ин хотир, онҳо ҳамчун манбаи нерӯи нарм эътироф шуда, гуфтору пиндори одамонро дар ҷамъият созмон медиҳанд ва Тоҷикистон - ин мероси ғании пешиниёро дар

муколамаҳои фарҳанги ҷаҳонӣ самаранок истифода мекунад. Дар ин хусус муҳаққиқ Зиёзода Т. қайд кардааст, ки барои таърих воситаи муҳими методологӣ фалсафаи маориф ва фалсафаи таърих аст. Мазмунӣ таълими таърихи мактаб дар онҳо асосҳои назариявии мақсади асосӣ, вазифаҳо, пешомадҳо, равишҳои илми таърих, мақоми таърих дар ташаккули шахсияти хонандагонӣ мактаби маълумоти умумиро пайдо мекунад.

Дар боби дуюм - «Мазмуну мундариҷа ва роҳу усулҳои ташаккули ҳештаншиносии хонандагон дар таълими таърихи умумӣ» -ҷамъбасти корҳои озмоишию таҳқиқотӣ оид ба шартҳои муттасилии таълим ҷиҳати тарбияи худшиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих баррасӣ карда шуд. Дар ин қисмати диссертатсия технологияи педагогии дидактикии амалигардонии корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ оварда шудааст.

2.1. Сохтори барнома ва китобҳои дарсии таърихи умумӣ барои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. Замони муосир талаб мекунад, ки фаъолияти ҷавонон ва наврасон дар самти таҳкими пояҳои маърифатӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсӣ ба сатҳи нав бардошта шавад. Аз ин рӯ, тарбия намудани шахсиятҳои донишманд ва ватандӯст вазифаи аввалиндараҷаи соҳаи маориф ва созмонҳои идеологӣ ба ҳисоб меравад, ки дар ин раванд нақши таълими фанни таърихи умумӣ ниҳоят муҳим аст. Бахусус, тарбия намудани ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, миллатпарастӣ, ҳудогоҳӣ ва ҳештаншиносӣ, арҷгузорӣ ба арзишҳои волеи таърихӣ ва фарҳангии миллат яке аз самтҳои асосии сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Тарбияи ватанпарастӣ, ки яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлат дар соҳаи маориф мебошад, дар назди омӯзгорон вазифаҳои бузургро мегузорад. Ин намуди тарбия фаъолияти бисёрҷанба, муназзам ва ҳадафмандона мебошад, ки ҳамкорӣ идораҳои давлатӣ, ва муассисаҳои ҷамъиятиро талаб мекунад ва ба ташаккули шуури ватанпарастӣ ва ҳисси садоқат ба Ватан равона шудааст.

«Сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф, мактаб дар Тоҷикистон бо ёрии як қатор фанҳои таълимии табиатшиносӣ ва математика, гуманитарӣ ва ҷамъияти технологияҳои меҳнат ва технологияи информатикӣ тарбияи ҷисмонӣ эстетикӣ ба амал бароварда мешаванд. Дониш ва маҳорат аз фанҳои табиатшиносии ба

хонандагон имкон медиҳанд, ки хусусиятҳои инкишофи табиат, хосиятҳои биологи, химиявиро аз худ намуда, роҳу воситаҳои татбиқ, қўллаи фаъолияти инсонро бинанд. Фанҳои таълимии давр бо категорияҳои математикӣ саруқордоранд: ҷаҳорҷўба, андоза, ченак, хат, рақам, майдонҳо, бо химия, физика ва баъзе дигар ҳисобҳои анъанавӣ бо фаъолиятҳои меҳнатӣ ва истеҳсоли зич алоқаманданд. Наздиктар ба фаъолияти истеҳсолии инсон информатика ва техникаи ҳисоббарорӣ мебошад». Мувофиқи барномаи таълимии фанни таърихи умумӣ, хонандагон аллакай аз таърихи дунёи қадим ва асрҳои миёна дар бораи пайдоиш ва ташаккули давлатҳо ва ҷомеа маълумот пайдо мекунанд. Чунин маълумотро хонандагон ҳангоми омӯختани таърихи давлатҳои қадими Юнону Рим, Ҳиндустону Чин, Мисру Ҳеттҳо, Ҳахоманишиёну Бохтар, Бобулу Ошур, Шумеру Акад, Финикияю Фаластин, Хоразму Урарту, ва давлатҳои асримиёнагии Эрон, Арабистон, Сосониёну Руси Киев, Византия, Туркия ва Олмону Италия, дигар давлатҳо ба таври мушаххас ба даст меоранд ва барои омӯختани таърихи нав замина мегузоранд. Дар оғози давраи нави таърихи башар, маданияти Эҳё, кашфиёти бузурги ҷуғрофӣ, Ислоҳоти Аврупо, империяи Византия, инқилоби буржуазии Нидерландия ва инқилоби буржуазии Англия саҳмгузори кардаанд. Аммо сабаби асосии пайдоиши давраи нав маданияти Эҳё мебошад. Давраи Эҳё имкон дод, ки муносибатҳои сармоядорӣ ба вучуд оянд. Пайдоиши муносибатҳои сармоядорӣ ба инсоният кашфиёти бузурги ҷуғрофиро ҳада намудааст. Таърихи умумӣ аз пайдоиши муносибатҳои сармоядорӣ, кашфиёти бузурги ҷуғрофӣ ва инқилоби буржуазии Нидерландия дар миёнаҳои асри XIX маълумот медиҳад.

Ҳар як давраи таърихӣ нишонаҳо ва хусусиятҳои хоси худро дорад, ва давраи нав низ истисно нест. Масалан, дар охири асрҳои миёна ва оғози давраи нав, мардуми Аврупо ба маданияти антиқа рӯ оварданд, ки ин раванд ҳамчун Эҳё маъруф аст. Ин эҳёгарӣ ба тамоми соҳаҳои зиндагӣ, аз ҷумла санъат, илм, фалсафа ва адабиёт таъсири амиқ гузошт. Дар ин замон, давлатҳо аз тобеияти калисо ва дин озод шуданд ва замина барои шаклирии ҳукуматҳои дунявӣ ва қонунҳои муосир фароҳам оварда шуд.

Аз асрҳои XVI-XVII сар карда, оҳиста-оҳиста ҷойи истеҳсолоти сеҳӣ ва

косибиро истехсолоти мануфактурӣ ишғол мекунад. Дар ин давра, истехсолоти мануфактурӣ афзоиш ёфт ва он боиси болоравии ҳосилнокии меҳнат гардид. Дар асри XVIII, ихтирои мошинҳои механикии пурмаҳсул ин равандро боз ҳам тезонд. Мошинҳои нави қорӣ ба истехсолот қорӣ карда шуданд, ки ин ба таври назаррас самаранокӣ ва миқдори маҳсулоти истехсолшударо афзуд. Дар нимаи дуюми асри XVIII, дар мамлакатҳои пешқадами Аврупо, пеш аз ҳама дар Англия, инқилоби саноатӣ ба амал омад. Инқилоби саноатӣ як табaddулотӣ бузурги иқтисодӣ ва иҷтимоӣ буд, ки ба тамоми соҳаҳои зиндагии инсон таъсири бузург расонд. Дар натиҷаи инқилоби саноатӣ, гурӯҳҳои нави иҷтимоӣ пайдо шуданд. Аз ҷумла, корчаллонҳо, соҳибкорон, бонкдорон, коргарони кироӣ ва зиёиёни буржуазӣ ба вуҷуд омаданд ва мавқеи худро дар ҷомеа мустаҳкам карданд.

Ҳамин тариқ, дар давраи нави таърихӣ, инсоният ба марҳилаи сифатан нави рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ расид. Ин равандҳо боиси инкишоф ёфтани муносибатҳои нави истехсолӣ, ташаккули қишрҳои нави иҷтимоӣ ва афзоиши шуури ҷамъиятӣ гардиданд. Давлатҳо бо роҳбарии шахсони донишманду эҷодкор ба пояҳои нави рушди сиёсӣ ва иҷтимоӣ расиданд. Инқилобҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ, ки дар нимаи дуюми асри XVIII ва аввали асри XIX ба амал омаданд, тартиботи иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷаҳонро тағйир доданд. Инқилобҳои Англия ва Фаронса на танҳо тартиботи сиёсии ин кишварҳоро дигар карданд, балки ба тамоми ҷаҳон паём фиристоданд, ки тағйирот ва пешрафт ногузир аст.

Дар натиҷа, ҷаҳон ба марҳилаи нави таърихӣ ворид шуд, ки дар он илм, саноат ва маданият ба пояҳои нави рушд расиданд. Давраи Эҳё имконият дод, ки муносибатҳои сармоядорӣ ба вуҷуд оянд, ки ин равандҳо ба пешрафти илм ва ихтирооти нав мусоидат карданд. Пайдоиши муносибатҳои сармоядорӣ ба инсоният кашфиёти бузурги ҷуғрофиро ҳада намуд, ки боиси вусъати доираи дониш ва васеъ шудани марзҳои ҷаҳон гардид. Таърихи умумӣ аз пайдоиши муносибатҳои сармоядорӣ, кашфиёти бузурги ҷуғрофӣ ва инқилобҳои буржуазӣ маълумоти васеъ медиҳад, ки ин ҳама барои омӯхтани таърихи нав замина мегузоранд. Коршиносон бар ин назар ҳастанд, ки дар раванди тарбияи

ватанпарастӣ дар муассисаҳои томактабӣ, истифодаи маводи мустаҳкамкунанда, ба монанди видеофилмҳо, ки ба мавзӯҳои санъат ва фарҳанги миллий ва ҷаҳонӣ, мусиқӣ, меъморӣ ва зебоипарастӣ бахшида шудаанд, аҳамияти калон дорад. Дар муассисаҳои таълимӣ, ташкил кардани лексияҳо, суҳбатҳо, ҳикояҳо, маҳфилҳои адабӣ ва тематикӣ, ки ба тарбияи ватандӯстӣ, манфиатҳои миллии давлат, мубоҳисаҳо, викторинаҳо, намоиши ҳунари мардумӣ, мизҳои мудаввар, конференсияҳо ва семинарҳо равона шудаанд, хеле муҳим мебошад.

Илова бар ин, дар раванди таълим, таъкид ба омӯзиши таърихи халқи худ, забони модарӣ ва арзишҳои миллию фарҳангӣ нақши муҳим дорад. Ин омилҳо ба ташаккули ҳисси ифтихор аз гузаштаи пуршарафи миллат, ҳурмат ба анъанаҳо ва кадршиносии мероси фарҳангӣ мусоидат мекунанд. Таъмини дастрасӣ ба адабиёти бадеӣ, осори таърихӣ ва намунаҳои санъати миллий барои наслҳои оянда имконият фароҳам меорад, ки онҳо бо решаҳои худ пайванд бошанд ва дар бунёди фардои дурахшони кишвар саҳмгузор бошанд.

Ҳамчунин, тарбияи ватанпарастӣ бояд дар асоси арзишҳои умумии инсонӣ, аз қабилӣ адолат, баробарӣ, сулҳ ва ҳамзистии осоишта сурат гирад. Ин маънои онро дорад, ки шахс бояд на танҳо ватани худро дӯст дорад, балки ба фарҳанг ва арзишҳои дигар халқҳо низ эҳтиром гузорад. Чунин муносибат ба таҳкими дӯстӣ ва ҳамкорӣ байни миллатҳо мусоидат намуда, ҷаҳони устувор ва пешрафтаро таъмин месозад.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ, ки равандҳои ҳамгироӣ ва таъсири фарҳангҳо ба ҳамдигар шиддат гирифтаанд, тарбияи ватанпарастӣ аҳамияти хоса касб мекунад. Он ба шахрвандон имкон медиҳад, ки ҳувиати миллии худро ҳифз намуда, дар айни замон, дар ҳаёти ҷаҳонӣ ҷаҳолоне иштирок намоёнд. Ин муносибат ба бунёди ҷомеаи мутамарказ ва демократӣ, ки дар он ҳукуку озодиҳои инсон эҳтиром карда мешаванд, мусоидат мекунад.

Дар замони муосир, васоити ахбори омма, шабакаҳои иҷтимоӣ ва технологияҳои иттилоотӣ нақши муҳимро дар тарбияи ватанпарастӣ мебозанд. Истифодаи самараноки ин воситаҳо метавонанд ба паҳн намудани арзишҳои миллий, шиносоии бештари мардум бо таърих ва фарҳанги худ ва таҳкими ҳисси ватанпарастӣ мусоидат намояд. Дар ин самт, муҳим аст, ки мундариҷаи

пешниҳодшаванда сифатнок, воқеӣ ва мувофиқ ба арзишҳои ахлоқӣ бошанд.

Зикр кардан зарур аст, ки Президенти Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳамеша таъкид мекунанд, ки хонандагон ва донишҷӯён бояд бештар ба чорабиниҳои илмӣ ва фарҳангӣ ҷалб шаванд, то ки барои нишон додани истеъдодҳои худ дар дохили кишвар ва берун аз он имкониятҳои бештар пайдо кунанд.»Ҳадафи Пешвои миллат аз ин ташаббус дар он аст, ки ҷавонон барои зуҳури истеъдоду маҳорат, ба таври васеъ амалӣ гардонидани нақша ва имконотҳои худ монеаеро дар зиндагии худ эҳсос накунанд ва ҳамеша озоду муваффақ бошанд».

2.2.Татбиқи амалии ташаккули ҳисси ҳештаншиносӣ дар таълими таърихи умумӣ. Ҳангоми гузаронидани корҳои озмоишӣ-этакксперименталӣ мо аз усулҳои педагогӣ-равонӣ, озмоишӣ-таҷрибавӣ, таҳқиқотӣ-математикӣ, мушоҳида, анкета-саволнома, усули ҷумлаи давомдор ва ғайра истифода бурдем. Дар рафти кори таҳқиқотӣ-тадқиқотӣ тамоми мақсад ва вазифаҳо ҳал карда шуда, ба яқдигар пайваस्त карда шудаанд.

Ба сифати объекти озмоишӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии корҳои таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №23 (47 хонанда), № 50 (48 хонанда) - и н. Восеъ (дар умум 95 хонанда), №1 н.Рудакӣ (45 хонанда), № 2- и н. Рудакӣ (43 хонанда), (дар умум 88 хонанда) №57 (45 хонанда) ва №77 (48 хонанда дар умум 93 хонада)-и ш. Душанбе (дар умум 276 хонанда), анҷом дода шудаанд. Дар таҳқиқоти озмоишӣ мо зиёда аз 143 ва назорати 133 хонанда (синфҳои аз 8) ҷалб карда шудаанд.

Дар оғози тадқиқот бо мақсади муайян кардани мушкилоти маъмулӣ, ки дар татбиқи арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих пурсиши омӯзгорон муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ гузаронида шуд.

Ҷадвали 1

т/р	МТМУ (санчишҳо)	Синфи 8 ^А	Синфи 8 ^Б	Натиҷа бо нишондоди фоиз
		Гурӯҳи озмоишӣ	Гурӯҳи Назоратӣ	
		Давраи аввали озмоиш		
1	№57-и шаҳри Душанбе	22	23	45,2

2	№77-и шаҳри Душанбе	23	25	34,1
3	№1-и н.Рудакӣ	21	24	36,6
4	№2-и ноҳияи Рӯдакӣ	20	23	49,1
5	№50-и ноҳияи Восеъ	24	24	39,3
6	№23-и ноҳияи Восеъ	23	24	
Ҳамагӣ		133	143	276

Дар озмоиш хонандагони синфҳои 8А иштирок намуданд. Аз инҳо 143 нафар синфҳои 8Б озмоишӣ ва 133 нафар синфҳои 8-и назоратӣ буданд. Дар умум аз 6 муассисаи озмоишӣ раванди таълими фанни таърихи 14 нафар омӯзгори фанни таърих ва ҳуқуқ ба назорат ва озмоиш гирифта шуд.

Ба гӯрӯҳҳои озмоишӣ бо саволҳои зерин муроҷиат карда шуд: «Оё Шумо боварӣ доред, ки зиндагии хуби ояндаи инсон ба худшиносии миллӣ вобаста аст?». Ҷавоб: 32 нафар – ба дараҷаи баланд (47,8 %), 7 нафар – ба дараҷаи миёна (1,4, 5%), 7 нафар – ба дараҷаи паст (19,2%) ва 9 нафар – доштани маълумоти нокифоя (17,2%).

«Оё ба назари Шумо тарбияи худшиносии миллии хонандагон дар фанни таърих ҷой дорад?». Ҷавоб: 14 нафар – ба дараҷаи паст (35%), 3 нафар – ба дараҷаи миёна (4,5%), 7 нафар – ба дараҷаи паст (17,1%), 8 нафар – доштани маълумоти нокифоя (19,3%).

«Оё Шумо метавонед вазифаҳои хонандаи муосирро дар роҳи тарбияи худшиносии миллӣ номбар кунед?». Ҷавоб: 14 нафар – ба дараҷаи баланд (33%), 5 нафар – ба дараҷаи миёна (10%), 18 нафар – ба дараҷаи паст (43,2%), 4 нафар – доштани маълумоти нокифоя (8%) ва 3 нафар – дар ҷавоб додан душворӣ кашиданд (4,3%).

Умуман, аз теъдоди умумии хонандагони дар пурсиш иштирокдошта 306 ҷавоби «ба дараҷаи баланд» (65%), 85 ҷавоби «ба дараҷаи миёна» (32%), 138 ҷавоби «ба дараҷаи паст» (6%), 219 ҷавоби «доштани маълумоти нокифоя» (7%) ва 67 ҷавоби «дар ҷавоб додан душворӣ кашиданд» (3%) ба ҳисоб гирифта шуд. Ҳамин тариқ, пас аз гузаронидани озмоиши тадқиқотӣ фарқияти ҷавобҳо ба саволҳои

пурсишнома байни синфҳои озмоишӣ ва назоратӣ чунин буд: ба дараҷаи баланд – 343 муқобили 306, ба дараҷаи миёна - 101 муқобили 85, ба дараҷаи паст- 133 муқобили 138, доштани маълумоти нокифоя - 60 муқобили 128 ва дар ҷавоб душворӣ кашидан - 18 муқобили 57. Динамикаи болоравии сатҳу сифати худшиносии миллии хонандагон ва ин натиҷаҳо на танҳо самаранокии гузаронидани озмоишро бо мақсади ошкор кардани дониши хонандагон оид ба тарбияи худшиносии миллий дар раванди таълими фанни таърих нишон медиҳад, балки роҳҳои дар оянда беҳтару хубтар намудани сифати таълиму тарбияи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллий, омӯзиши қору пайкори қаҳрамононаи халқи тоҷикро низ инъикос менамояд.

Бо мақсади таҳқиқи омӯзиш ва назорати раванди болоравии худшиносии миллии хонандагон дар муассисаҳои озмоишӣ як қатор чорабиниҳои беруназсинфӣ гузаронида шуд. Аз ҷониби омӯзгори фанни таърих Маҳмудова С. дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №77 - и ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе соати тарбиявӣ оид ба таҷлили Ҷашни Наврӯз ташкил ва гузаронида шуд.

Дар раванди озмоиш мушоҳида гашт, ки хонандагон бо шавқу рағбати зиёд ба ин ҷашни миллии аҷдодонамон таваҷҷуҳ доранд. Бо мақсади аҳамияти баргузориҳои чорабиниҳои хусусияти миллидошта ба тарбияи худшиносии миллии хонандагон як моҳ пеш аз таҷлили иди Наврӯз ба онҳо бо саволи зерин муроҷиат карда шуд: «Ба андешаи Шумо таҷлили иди Наврӯз ба худшиносии миллий таъсир мерасонад ё не?». Ҷавобҳои хонандагон чунин буданд: аз 36 нафар хонанда 21 нафар ҷавоби мусбат доданд, ки 62,3%-ро ташкил медиҳад, 12 нафар ҷавоби манфӣ доданд ва он 36,7%-ро ташкил медиҳад, 3 нафари боқимонда дар ҷавоб додан ҳуддорӣ карданд, ки аз 1% иборат аст.

Аз натиҷаи ин чорабинӣ ва мусоҳиба бо хонандагон маълум гашт, ки онҳо дар бораи яке аз рухҳои худшиносии миллий будани ҷашни Наврӯз огоҳӣ пайдо карданд. Инсон аз ҷавҳари рӯҳ ва ҷисм иборат аст ва дорои қувваҳои ҳисси панҷгона: ломиса, биной, шунавоӣ, ҷашидан ва бўёӣ мебошад. Инчунин, қувваҳои дигари ҳиссӣ низ мавҷуданд, ки боиси инсони комил гаштан дар

зиндагӣ мегарданд, ба монанди тахайюл ва тафаккур. Бо ин ҳиссиёти комил инсон аз дигар махлуқот фарқ мекунад. Ин чунин маъно дорад, ки ҳам тарбияи рӯҳ ва ҳам ҷисм инсонро ба қуллаҳои баланди инсонӣ, ки яке аз онҳо – худшиносии миллӣ аст, мерасонад. Пас аз анҷоми ҷорабинии мазкур хонандагон ба саволи «Ба андешаи Шумо таҷлили иди Наврӯз ба худшиносии миллӣ таъсир мерасонад ё не?» чунин ҷавобҳо доданд: аз 37 нафар хонанда 26 нафар ҷавоби мусбат доданд, ки 72,1%-ро ташкил медиҳад, 9 нафар ҷавоби манфӣ доданд ва он 26,9%-ро ташкил медиҳад, 2 нафари боқимонда дар ҷавоб додан худдорӣ карданд, ки аз 1% иборат аст. Аз натиҷаи озмоиш муайян гашт, ки баргузориҳои чунин ҷорабиниҳои хусусияти тарбияи худшиносии миллидошта ва алоқаманд намудани онҳо бо ҷанми таърихи халқи тоҷик басо муҳим буда, боиси болоравии сатҳи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии хонандагон мегарданд. Динамикаи болоравии сатҳи худшиносии миллии хонандагонро дар ин мавриди озмоиш дар диаграмма мушоҳида намудан мумкин аст.

Дар тарбияи худшиносии миллии хонандагон, дар раванди таълими ҷанми таърихи халқи тоҷик қаҳрамонҳои шахсони муборизи халқи тоҷик ҷойи махсусро ишғол менамоянд. Омӯзгори ҷанми таърихи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №23 - и ноҳияи Восеъ Назаров Д. Б аз қорнамоиҳои ин гуна шахсони муборизи халқи тоҷик ба таври хеле муфид истифода мебарад. Боре дар синф чунин вазъияте ба амал омад, ки Эраҷ ном хонанда ҳамсинфони худро ҳамеша таҳқир менамуд ва ҳавобаландӣ карда, худро аз ҳама беҳтарин ҳисоб мекард. Чунин тарзи рафтори ӯ дар байни ҳамсинфон норозигиҳоро ба амал меовард. Омӯзгор бо мақсади барҳам додани чунин рафтори Эраҷ аз мавзуи «Темурмалик сарвари мудофия» хеле моҳирона истифода намуд, ки мазмунаш чунин аст: Муҳаммади Хоразмшоҳ ҳангоми рӯ ба гурез ниҳодан ба ҳар шахре ки расид, ба мардуми он мегуфт: «Агар гурехта натавонед, таслим шавед». Аммо Темурмалики диловар ба чунин суҳанони бешарафона гӯш надод ва мудофияи шаҳри азизашро вазифаи ҷонии худ донист. Вай хуб мефаҳмид, ки бо чунин душмани хунхори пурзӯр мубориза бурда, ғалаба ба даст даровардан қори осон нест, аммо рӯҳияи ватандӯстӣ ӯро водор намуд, ки то охири қатраи хун

бичангад. Аз ҳамин сабаб қарор дод, ки ба ҷуз аскарони муҳофизи дар ихтиёри худдошта, боз мардуми шаҳри Хучанд ва гирду атрофи онро ба ҳимоя бархезонад ва чунон ки амалҳои минбаъдаи ӯ нишон дод, аз ӯҳдаи ин кор бо сарбаландӣ баромад.

Омӯзгор дар аввал мавзӯро ба хонандагон нақл намуд ва баъд ба хонандагон таклиф намуд, ки нақшхоро байни худ тақсим намоянд. Нақши сардори муғулҳо ба Эраҷ вобаста шуд. Кайд намудан лозим аст, ки ҳангоми тақсими нақшҳо омӯзгор ягон ҳарфе дар бораи рафтори ношоистаи Эраҷ намегӯяд. Хонандагон, ки дар ин ё он нақш бозӣ карданро дӯст медоранд, бо хушнудӣ розӣ мешаванд, ки иштирокчиҳои сахнаҳои хурдакӣ гардидаанд. Дар он ҷо қувваи некӣ бо бадӣ мубориза мебарад. Эраҷ низ хурсанд буд, ки иштирокчиҳои ин сахнаҳо бошад муборизаҳои шадидро дар ҳақиқат инъикос намояд. Пас аз ин сахнаҳо Эраҷ дар ҳақиқат фаҳмид, ки нисбат ба ҳамсинфонаш муносибати нодуруст кардааст ва баъди гузаронидани ин дарси фанни таърихи халқи тоҷик рафтори ӯ қуллан тағйир ёфт. Истифодаи чунин усулҳои тарбиявӣ имконият медиҳад, ки дар хонандагон бе мушкилӣ ба таври равшану диққатҷалбкунанда донишҳои худшиносии миллӣ ташаккул дода шавад. Омӯзгорон махсусан, аз усул ва воситаҳои таълимӣ бо мақсади пешгирӣ намудани ҳастаҳои хонандагон дар дарсҳо барои таъсирбахш гардидани тарбияи худшиносии миллии онҳо истифода мебарад. Ба ин офаридани нақшҳо аз рӯйи мавзӯҳои «Империяи Кӯшонӣ» (синфи 5), «Ташкили давлати Сосонӣ» (синфи 6), «Шӯриши шоҳзодагонӣ Суғд бо сарвари шоҳ Ғурак дар солҳои 719-720» (синфи 6), «Шӯриши Восеъ» (синфи 9) ва ғ. мисол шуда метавонанд. Дар раванди таҳқиқ, ки дар муассисаҳои озмоишии МТМУ № 57, 77-и шаҳри Душанбе, МТМУ №1-и ноҳияи Рӯдакӣ, МТМУ №2, ноҳияи Рӯдакӣ, № 23 ва № 50 - и н. Восеъ анҷом дода шуд, бо хонандагон синфҳои 8, а. 8, б. ва 11 корҳои фаҳмондадихӣ, чорабиниҳои гуногун анҷом дода шуд. Дар натиҷаи кори ҷадинсола дар ин муассисаҳо имкон пайдо шуд мушоҳида намоем, ки хонандагон синфҳои 8 хонандагоне ҳастанд, ки нисбат ба хонандагон болоӣ бештар ба масъалаи худшиносии миллӣ ва ҳудудҳои миллӣ аҳамият медиҳанд.

Сабаб он аст, ки ин синну соли гузариш ба навчавонӣ аст ва андешаҳои гуногун доир ба зиндагӣ: Ман кӣ ҳастам?, Чаро зиндагӣ чунин аст? Ачдоди ман кист? онҳоро фаро мегирад ва дар ҷустуҷӯи пайдо намудани ҷавоби чунин саволҳо мешаванд. Дар ҳамин марҳила омӯзгори фанни таърихро лозим аст, ки оид ба масъалаи тарбияи худшиносии миллӣ боз ҳам беҳтару бештар бо онҳо кору фаъолият намояд.

Манфиатҳои миллиро ҳифз намудан аз ҷониби шахрвандон қарзи шахрвандии онҳо мебошад. Он вақте муяссар мегардад, ки таълим ва тарбияи дурусти худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ ба роҳ монда шавад. Равандҳои ҷаҳонишавӣ фазои муносибатҳои байналхалқиро тағйир медиҳанд ва дар ҳамин замина манфиатҳои миллӣ низ дигар мешаванд. То асрҳои XVIII-XIX таълимоте мавҷуд буд, ки дар ҷомеаи сустинкишофёбанда манфиатҳои миллӣ тағйирнопазир ва доимиянд, вале дар замони муосир омилҳои сифатан нави инкишоф ин ақидаро дигаргун сохтанд. Агар ба зиндагии ҳаррӯзаи муқаррарӣ назар афканем, маънии дақиқи манфиатҳои миллиро мушаххас намуда метавонем, яъне маориф, фарҳанг, маданият, расму ойин ва анъанаҳои миллӣ ба он мисол шуда метавонанд.

Ҷадвали 2. Пеш аз гузаронидани озмоишӣ

Санҷишҳо	Гурӯҳҳои назоратӣ	Сатҳи донишҳои хештаншиносӣ	
	Гуруҳҳои Озмоишӣ		
Пеш аз озмоиш	Ҷавобҳои дуруст	Ҷавобҳои нопура	Ҷавобҳои нодуруст
	Гурӯҳҳои назоратӣ 19,5	34	46,5
	Гурӯҳи озмоишӣ 22	35	43

Ҷадвали 3. Баъд аз аз гузаронидани озмоишӣ

Баъд аз гузаронидани озмоиш	Гурӯҳи назоратӣ 30,5	48	21,5
	Гурӯҳи озмоишӣ 57,6	33,9	8,5

Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои пурсишҳо нишон медиҳанд, ки баъди гузаронидани чорабинӣ шумораи хонандагоне, ки таъсири чашни Наврӯзро ба худшиносии миллӣ мусбат арзёбӣ кардаанд, афзоиш ёфтааст. Ин далел шаҳодат медиҳад, ки чорабиниҳои фарҳангӣ ва таълимӣ метавонанд дар ташаккули худшиносии миллӣ ва эҳсоси ватандӯстии насли наврас нақши муҳим дошта бошанд.

Дар замони муосир, ки ҷаҳонишавӣ ва таъсири фарҳангҳои гуногун ба ҷомеаҳо афзоиш ёфтааст, ҳифз ва тақвияти худшиносии миллӣ аҳамияти бештар пайдо мекунад. Баргузориҳои чашнҳои миллии аҷдодӣ, аз қабили Наврӯз, имкон медиҳад, ки насли наврас бо таърих, фарҳанг ва анъанаҳои миллати худ ошно гардад ва эҳсоси ифтихор аз мансубияти хешро тақвият бахшад.

Ҳамчунин, омӯзиши таърихи халқи тоҷик дар муассисаҳои таълимӣ метавонад дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон нақши муҳим бозад. Таърих ҳамчун манбаи дониш дар бораи гузаштаи миллат, дастовардҳо, мушкilot ва арзишҳои он, имкон медиҳад, ки хонандагон худро ҷузъи ҷомеаи бузурги миллӣ эҳсос намоянд ва барои ҳифзи мероси фарҳангӣ ва таърихӣ он масъулиятшинос бошанд.

Дар идомаи таҳқиқот, тавсия дода мешавад, ки чорабиниҳои иловагӣ, аз қабили конференсҳо, семинарҳо ва мулоқотҳо бо шахсиятҳои шинохтаи илмӣ ва фарҳангӣ доир ба масъалаҳои худшиносии миллӣ ташкил карда шаванд. Инчунин, таҳия ва нашри маводи таълимӣ ва фарҳангӣ дар бораи чашнҳои миллӣ ва таърихи халқи тоҷик метавонад дар баланд бардоштани сатҳи худшиносии миллии хонандагон мусоидат намоянд.

Ҳифзи манфиатҳои миллӣ ҳамчун уҳдадории шахрвандӣ, инчунин, аз вазъи ҳуқуқӣ ва иҷтимоию иқтисодии давлат вобаста аст. Дар шароити ҳуқуқбунёдӣ ва иҷтимоию иқтисодии устувор, шахрвандон бештар ба ҳифзи манфиатҳои миллӣ рағбат пайдо мекунанд, зеро ин манфиатҳо ба манфиатҳои шахсии онҳо мувофиқат мекунанд. Мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳифзи Ватан ва манфиатҳои давлат вазифаи муқаддаси ҳар як шахрванд аст (моддаи 37).

Раванди муайянкунии манфиатҳои миллӣ бояд дар асоси таҳлили амиқи

вазъи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии дохилӣ ва хориҷӣ сурат гирад. Ин таҳлил бояд бо иштироки коршиносони соҳаҳои гуногун, намоёндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ ва мақомоти давлатӣ гузаронида шавад. Дар натиҷа, рӯйхати манфиатҳои миллӣ, ки дар ҳуҷҷатҳои стратегӣ, аз қабили Стратегияи амнияти миллӣ ва Стратегияи рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ инъикос меёбанд, таҳия карда мешаванд.

Аҳамияти манфиатҳои миллӣ дар сиёсати хориҷӣ низ назаррас аст. Ҳар як давлат, дар муносибат бо дигар давлатҳо, пеш аз ҳама манфиатҳои миллии худро ба инобат мегирад. Ин шартҳо Конвенсияи Вена оид ба ҳуқуқи шартномаҳои байналмилалӣ (1969) ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ инъикос ёфтааст. Дар ин замина, манфиатҳои миллӣ метавонанд ҳамчун заминаи асосии дипломатия ва музокироти байналмилалӣ хизмат кунанд.

Дар ниҳоят, таъмини субот ва амнияти миллӣ, рушди иқтисодӣ, ҳифзи фарҳанг ва арзишҳои миллӣ, инчунин, таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон, аз ҷумлаи ҷузъҳои муҳими манфиатҳои миллӣ ба ҳисоб мераванд. Ҳифзи самараноки ин манфиатҳо метавонад ба рушди устувори давлат ва таъмини некӯаҳволии ҷомеа мусоидат намояд.

Дар хотима, бояд қайд кард, ки ташаккули худшиносии миллӣ раванди дарозмуддат ва мураккаб буда, аз тамоми аъзои ҷомеа, хусусан аз муассисаҳои таълимӣ, оила ва воситаҳои ахбори омма, масъулияти бузургро тақозо мекунад. Бо дарки амиқи аҳамияти ин масъала ва саъю кӯшиши муштарак, мо метавонем дар тарбияи насли худшинос ва ватандӯст, ки фардои дурахшони миллатро таъмин мекунад, саҳмгузор бошем.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Натиҷаҳои асосии таҳқиқот

Дар рафти иҷрои таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин дар асоси маълумоти дар рафти кори озмоишӣ бадастовардашуда, хулосаҳои зеринро баровардан мумкин аст:

1. Муайян аст, ки синну соли наврасӣ ва ҷавонӣ барои ғанигардонии таҷрибаи

маънавӣ хос мебошад ва он ба давраи таҳсил дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ рост меояд. Пайдошавии қобилият ба худмуайянкунӣ ва худрушддиҳӣ зимни мавҷуд набудани озодии ботинӣ дар муҳити иҷтимоӣ, саъю талоши шахсият, рушдёбии тафаккур ва арзёби, дарки чунин ҳислатҳо, ба мисли нотакрорӣ, самтгирӣ ба тарҳрезии бошууронаи тай намудани роҳи ҳаёт ва зоҳиркунии самтҳои ҳаётии омодагии хонандагони мактаб ба ғанигардонии таҷрибаи арзишҳои миллӣ ва имконияти татбиқи раванди мазкур дар муҳити бисёрфарҳангии таҳсилотӣ мушкил мебошад. Дар ин робита, масъалаи ҷустуҷӯи восита, метод ва шаклҳои дастгирии педагогии раванди ғанигардонии таҷрибаи арзишҳои миллӣ ва тарбияи худшиносии миллии хонандагон мубрам мегардад, ки ин имкон медиҳанд, то таъсири манфии омилҳои муҳит ба ҳадди ақал расонида шаванд. [2-М]

2. Бо вучуди коркарди ҷанбаҳои назариявии масъалаҳои ташаккулёбии арзишҳои миллӣ ва тарбияи худшиносии миллӣ, сохтори он, пурракунии мазмуни унсурҳои ба фаъолият нигаронидашуда, дар илми педагогика ҳанӯз масъалаҳои бахшида ба таҳлили маҷмӯӣ ва ҳамаҷонибаи шароити педагогии ғанигардонии арзишҳои миллӣ ва тарбияи худшиносии миллии хонандагон, махсусан, зимни таълими фанни таърих, таҳқиқи имкониятҳо ва захираҳои муҳити бисёрфарҳангии таҳсилотӣ нокифоя омӯхта шудаанд. [6-М, 9-М]

Принсипҳои асосии анъанаҳо ва эҳтироми арзишҳои миллӣ инҳоянд:

- Принципи интегратсия: ҳамгирии таълими фанни адабиёт ва тафанни таърих дар асоси тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ, эстететикӣ, интеллектуалӣ, тарбияи меҳнатӣ.

- Принципи аксиологӣ: муносибати инсон ба ҳастии худ, хирадмандӣ, ва ҷасорат. Бовиҷдонӣ, ҳақиқатҷӯӣ будан, некӣ ва нақӯкорӣ, вафодор ва содиқ будан ба Ватани худ.

- Принципи бардавом будани тарбияи худшиносии миллӣ: ҳамгирии ҳамаи зинаҳои таҳсилот.

3. Муҳтавои асосии нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон дар раванди таълими фанни таърихро инкишофи тарбияи маънавӣ – ахлоқии хонандагон, тарбияи иҷтимоии хусусияти миллидошта ва эҳтироми расму ойин, суннатҳои аҷдодие, ки аз насл ба насл гузашта то замони мо омада расидаанд

ва дар рушду инкишофи мамлакат дар замони муосир мусоидат мекунанд, ташкил медиҳад. Сарчашмаҳои анъанавии худшиносии миллӣ ва асоси арзишҳои миллиро системаи манфиатҳои миллӣ ташкил медиҳанд. Таълиму тарбия, ва омӯзишу парвариш раванди дуру дарозе мебошад ва он аз давраҳои офариниши оламу одам то ин замон давом ёфта истодааст. Дар пешрафти он саҳми донишмандону мутафаккирони халқи тоҷик бениҳоят назаррас аст. Дар асарҳои худ, донишмандон масъалаҳои таълиму тарбияро таҳқиқ намуда, барои баланд бардоштани маърифат ва ахлоқи инсонҳо хизматҳои арзишманде анҷом додаанд. Аз осори мутафаккирони тоҷик маълум мешавад, ки ҳамаи таълифот ва таҳқиқоти онҳо ба беҳбудии таълим ва баланд кардани сатҳу сифати тарбия равона гардидаанд. Ҳадафи асосии ҳамаи олимон, мутафаккирон, омӯзгорон ва аҳли қаламу эҷод барои таълиму тарбияи насли наврас, баланд бардоштани маънавият ва беҳбудии зиндагӣ равона карда шудааст. [9-М]

4. Дар ин раванд, бисёр донишмандони барҷаста, ба монанди Унсурмаолии Кайковус, Саъдии Шерозӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Фахруддини Розӣ, Абулқосим Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва дигарон, ба сахна омада, ҳар кадом дар рушди таълим ва тарбияи шахсияти ватандӯст, инсондӯст ва ҳудогоҳ хизматҳои арзишманд ва фидокорона анҷом додаанд. Онҳо тавонистанд, пас аз кӯшишҳои бепоён ва заҳматҳои зиёд дар роҳи илм ва фатҳи қуллаҳои баланд, дар соҳаи таълиму тарбия низ нақши муҳимро иҷро кунанд. Асарҳо ва афкори тарбиявии онҳо, инчунин дастурҳо ва тавсияҳои пешниҳоднамуда, дорои аҳамияти бузурги илмӣ ва педагогӣ мебошанд. Тарғиб ва истифодаи ин асарҳо дар раванди таълиму тарбияи насли наврас ва ҷавон, махсусан дар даврони ҷаҳонишавӣ ва таъсири фарҳангҳои бегона ба фарҳанги аслии мо, метавонад омили пешрафт ва камолоти инсонӣ гардад. [1-М]

5. Арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих аҳамияти калидӣ доранд. Ин арзишҳо на танҳо ба беҳбудии ахлоқи одоби хонандагон мусоидат мекунанд, балки онҳоро дар асоси гуфтор ва тавсияҳои ниёгон амиқтар месозанд. Ҳангоми муқоисаи ҳолатҳо, муҳит, имконот ва шароити имрӯза бо замонҳои гузашта, хонандагон метавонанд масъулияти худро ҳамчун

донишомӯз бехтар дарк кунанд. Ин раванд ба рушди ҷисмонӣ ва равонии онҳо мусоидат карда, интизоми дарсӣ ва риояи талаботро такмил медиҳад. [9-М]

6. Муҳим аст, ки хонандагон дарк кунанд, ки арзиши инсон ва ҳаёти ӯ аз эҳтироми шаъну шараф ва нангу номуси инсонӣ иборат аст. Онҳо бояд дарк кунанд, ки меҳнат на танҳо як василаи рӯзгузаронӣ, балки як василаи худтакмилдиҳӣ ва сахмгузорӣ дар рушди ҷомеа мебошад. Муносибати поку софдилона ба худ ва ҷомеа, инчунин эҳтиром ба комёбиҳои ҷамъиятӣ ва кӯшиш барои ҳифзи табиату сарватҳои он барои хонандагон аҳамияти махсус дорад. Дар муносибат бо дӯстону рафиқон, хонандагон бояд муносибати башардӯстона ва эҳтироми ҳамдигариро омӯзанд. Инчунин, эҳтироми падару модар, аҳли хонадон, устодон ва бузургон дар тарбияи онҳо ҷойгоҳи махсус дорад. Фурӯтанӣ ва хоксорӣ, малака ва маҳорати зарурӣ дар ҷанбаҳои гуногуни умури зиндагӣ, рафтори маданияу фарҳангӣ — ҳамаи инҳо ҷузъҳои муҳими тарбияи шахсиятанд. [3-М]

7. Ниҳоят, риояи меъёрҳои ахлоқӣ, маданияу иҷтимоӣ ба онҳо кӯмак мекунад, ки ҳамчун инсонҳои баркамолу зиннатёфта бо одоби ахлоқи сутуда ва сифатҳои неки инсонӣ ба воя расанд. Ин омилҳо на танҳо ба рушди шахсӣ, балки ба рушди устувори ҷомеа низ мусоидат мекунанд. Омӯзиши таърих дар ин раванд нақши муҳим мебозад, зеро таърих омӯзгорест, ки ба мо дарси зиндагӣ медиҳад ва кӯмак мекунад, ки хатогиҳои гузашта такрор нашаванд. Хонандагони замони муосир аз дарсҳои таърих медонанд, ки халқи оддӣ аз давраҳои қадим сар карда, офаранда, интиқолдиҳанда ва эҳтиёткунандаи расму ойин ва анъанаву ҳунарҳои мардумӣ мебошад. Аҳвол ва ҳолати иҷтимоии мардум дар ин расму ойинҳо ва офаридаҳои инъикос меёбад. Характери умумии инсонӣ доштани анъанаҳо на танҳо дар муҳтавои онҳо инъикос меёбанд, балки ки дар интерпретатсияи асар, қабули он аз ҷониби бинанда, хонанда, шунаванда низ зоҳир мегардад. Аз ин нуқтаи назар характери умумии инсонӣ доштани санъатҳои мардумӣ боз ҳам бештар дар равиши идеологӣ доштани он, тенденсияи маънавии асари бадеии офаридашуда, ки аҳволи иҷтимоиро нишон медиҳанд, намудор мегардад. [5-М]

8. Таълими фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ин яке аз усулҳои бедор намудани ҳисси шавқу рағбат, меҳру муҳаббат ба донишу маърифат

ҳамчун муҳимтарин арзиши инсонӣ, инчунин аз байн бурдани кинаву ғараз, пешгирӣ аз ғафлату нодонӣ дар хонандагон ба ҳисоб меравад. Азназаргузаронӣ ва мушоҳиву таҳлили маводи назариявии илмӣ педагогӣ нишон медиҳад, ки анъана ва расму ойинҳои хоси мардум шакли махсуси мустаҳкамкунӣ, нигоҳдорӣ ва ба наслҳои оянда мерос гузоштани муносибати иҷтимоӣ фарҳангӣ ва аз он ҷумла худшиносии миллӣ мебошад. [8-М]

9. Таълими фанни таърих бояд на танҳо ба донишҷӯён ва шахсиятҳои таърихӣ маҳдуд шавад, балки ба тарбия кардани шахсони оғоҳ ва ғаъол, ки дар ҷустуҷӯ ва омӯзиши донишҳои нав талош мекунанд, равона бошад. Муҳим аст, ки хонандагон донишҳои худро ба дигарон фаҳмонанд ва ҷуръат дошта бошанд, ки дар сурати надоништан савол диҳанд. [7-М]

10. Иштирок дар ғаъолиятҳои беруназсинфӣ ва ҷорабиниҳои беруназмактабӣ, аз ҷумла маърузаҳо, озмунҳо, семинарҳо ва конференсияҳо, ба хонандагон кӯмак мекунад, ки донишу малакаҳои худро тақмил диҳанд ва дар муҳитҳои гуногун истифода баранд. Дар ин гуна ғаъолиятҳо онҳо метавонанд на танҳо аз муаллимон ва ҳамсинфони худ, балки аз мутахассисони соҳаҳои гуногун ва ҳамсолони худ омӯзанд. Илова бар ин, таълими таърих бояд ба хонандагон имконият диҳад, ки дар баҳсу мунозираҳои муаддабона оид ба манфиатҳои миллӣ иштирок кунанд. Ин ба онҳо кӯмак мекунад, ки фикри худро равшан ва асоснок баён кунанд, ба фикру ақидаҳои дигарон эҳтиром гузоранд ва дар муҳокимаҳои созанда иштирок намоянд. Ҳамин тавр, таълими фанни таърих метавонад ба рушди шахсиятҳои бофарҳанг, масъулиятшинос ва ғаъол, ки барои пешрафти ҷомеа сахм мегузоранд, мусоидат кунад. [12-М]

11. Қайд намудан ба маврид аст, ки аз рӯйи сатҳи ҷаҳонбинӣ, дониши иҷтимоӣ ва маънавии мактаббачаи давраи муосир, муваффақияти ӯ дар меҳнати коллективона ва ғаъолияти даркнамоӣ ба тарбияи худшиносии миллии ӯ баҳо додан мумкин аст. Водор сохтани ҷавонон ба тафаккур ва тааммул дар сарватҳои табиат ва муҳити зист муҳим аст, зеро ин раванд ба онҳо имкон медиҳад, ки арзиши табиати зебо ва муҳити покро дарк кунанд ва эҳсоси масъулият барои ҳифзи он ба вучуд ояд. Дарки зарурати истифодаи дуруст ва самарабахши сарватҳои табиӣ ва

шукргузорӣ аз ин неъматҳо ба наврасон кӯмак мекунад, ки ба кадри он чӣ доранд, расанд ва барои ҳифзи табиат саъй кунанд. Инчунин, дифоъ ва пуштибонӣ аз сарватҳои табиӣ барои наслҳои оянда муҳим мебошад, то ки онҳо низ аз ин неъматҳо баҳраманда шаванд. [13-М]

12. Муошират бо волидайн, устодон, ёру дӯстон ва ҳамаи ҳамсӯҳбатон бо истифодаи ақли солим, илму маърифат ва сухани неку бомантиқ яке аз чанбаҳои муҳими тарбияи хештаншиносӣ аст. Ин раванд ба ҷавонон кӯмак мекунад, ки муносибатҳои худро бо атрофиён беҳтар созанд, эҳтиром ба дигарон ва худтанқидӣ дошта бошанд. Таълими фанни таърих бояд хонандагонро водор созад, ки дар гуфтугӯҳо ва баҳсҳо боадолат ва боэҳтиром бошанд ва барои ҳаллу ҷасли масъалаҳо аз мантиқи солим ва далелҳои илмӣ истифода баранд. Ин омилҳо якҷоя ба рушди шахсиятҳои бофарҳанг, масъулиятшинос ва боилм мусоидат мекунанд, ки метавонанд дар пешрафти ҷомеа ва ҳифзи сарватҳои табиӣ саҳм гузоранд. Таълими фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд ба ин самтҳо нигаронида шуда, барои тарбияи насли огоҳ ва ҷаҳонсафид саҳмгузор бошад. Таълими фанни таърих бояд на танҳо ба омӯзиши рӯйдодҳои гузаштаи таърихӣ маҳдуд шавад, балки хонандагонро ҳавасманд созад, ки донишу малакаҳои худро дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла илмҳои муосир ва технологияҳои нав, такмил диҳанд. Омӯзиш ва таҳқиқи илмҳои гуногун ба хонандагон кӯмак мекунад, ки дарк кунанд, ки донишҳои таърихӣ метавонанд ба ҳалли мушкилоти муосир ва рушди иқтисоди инноватсияҳо мусоидат намоянд. [7-М]

13. Таҳқиқоти мо нишон медиҳад, ки ташаккули худшиносии миллии хонандагон дар раванди таълими фанни таърих дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аҳамияти калон дорад. Давраи наврасӣ ва ҷавонӣ замони калидии шаклгирии шахсият буда, асосҳои сифатҳои шахрвандӣ, эҳтиром ба дигарон ва ҷаҳоншиносии атрофиён новобаста аз баромади иҷтимоӣ, мансубияти миллий, забон ва дини онҳо дар ин давра гузошта мешаванд. Дар ин марҳила, худшиносии хонандагон низ бо суръати баланд ташаккул меёбад. Худшиносии миллий ҳамчун як ҷузъи сохтори шахсият баромад мекунад. Ин худшиносӣ дар асоси омӯзиши

забон, меъёрҳо, анъанаҳо ва арзишҳои муҳити миллӣ ташаккул ёфта, ба як унсури ҳаёти маънавии шахсият табдил меёбад. Он ҳамчун як воситаи ботинии танзимкунандаи рафтор амал мекунад. [6-М]

14. Анъанаҳо, суннатҳои воло ва арзишҳои миллии халқи тоҷик, ки дар тӯли асрҳо ба тарзи ҳаёти мо ворид шудаанд, менталитет ё маҷмӯи сифатҳои онро ташкил медиҳанд. Ин арзишҳо ва сифатҳо дар бар мегиранд: илму донишомӯзӣ, заҳматписандию таҳаммулпазирӣ, сару қор бо замин, сулҳпазирӣ ва оштӣ, тадбирҷӯӣ, худшиносӣ, талош барои пешрафти фарҳангӣ, меҳмондорию меҳмоннавозӣ, устувории оила, ифтихори ватандорӣ, шикастанафсӣ, касбу ҳунаромӯзӣ, оптимизм, дӯстӣ ва рафоқат, иззату эҳтироми падару модар ва шахсони калонсол, некӣ ва накӯкорӣ, адлу адолатҷӯӣ, дастгирии یتимону ниёзмандон, канораҷӯӣ аз ҷирсу ҳасад, кибру ғурур, кинаю адоват, хиёнат ва аҳдшиканӣ. Ин арзишҳо ҷавҳари маънавии миллати моро ташкил медиҳанд ва дар тарбияи насли наврас нақши муҳим доранд. Ҳадафмандӣ барои рушди ҳисси ифтихори миллӣ ва ватанпарварӣ дар ташаккули шахсияти хонандагон муҳим аст. Ватанпарварӣ ва ҳисси ифтихор бо миллат на танҳо ба арзишҳои фарҳангӣ ва таърихӣ, балки ба масъулияти иҷтимоӣ ва ахлоқии инсон низ вобаста аст. Агар хонандагон, махсусан дар синну солҳои ҷавонӣ муҳити дастгиришударо эҳсос кунанд, ки дар он онҳо метавонанд арзишҳои миллӣ, ифтихор аз ватан ва эҳтиром ба дигаронро омӯзанд ва таҳким бахшанд, ин ба таҳкими ҳисси масъулият ва содиқии онҳо ба ҷомеа ва кишвар мусоидат мекунад. [9-М]

15. Таҳқиқоти анҷомёфта фарзияи моро, ки ба афзоиши самаранокии раванди ташаккули худшиносии миллӣ рабт дорад, тасдиқ мекунад. Барои беҳтар намудани ин раванди муҳим, бояд имкониятҳои гуногун барои ташаккули ҷузъҳои худшиносии миллии хонандагон, бахусус дар муассисаҳои таълимии миёнаи умумӣ, истифода шаванд. Ин ки сохтори раванди таълиму тарбия бояд дар асоси арзишҳои маънавии халқи тоҷик ва имконоти педагогии муҳити этникӣ навсозӣ шавад, аҳамияти калон дорад. Истифодаи мақсаднок ва самаранокии он омилҳо метавонад на танҳо самарои кӯмакии педагогӣ, балки рушди шахсияти миллии хонандагонро таъмин

намояд. [2-М]

16. Худшиносии миллӣ як унсури муҳим ва асосии сохтори шахсият аст, ки дарки мансубияти инсонро ба як умумияти этникии муайян ва мавқеи ӯ дар он умумият ба вучуд меорад. Ин сифат ба одам кӯмак мекунад, ки манфиатҳои миллӣ ва равобити байни гурӯҳҳои этникиро фаҳмад ва муайян кунад. Таҳлил ва фаҳмидани муносибатҳои мутақобили гурӯҳҳои этникии гуногун бо дигар ҷамъиятҳо дарк ва эҳтироми манфиатҳои миллӣ ва фарҳангиро бармеангезад. Аз ин рӯ, ташаккули худшиносии миллӣ барои рушди шахсияти шахрвандӣ ва омӯзиши арзишҳои умумимиллиро дар муҳити ҷамъиятӣ муҳим аст. [2-М, 3-М]

17. Дар диссертатсия масъалаҳои истифодаи усулҳои гуногуни тарбияи худшиносии миллӣ, ки характери ватандӯстӣ доранд, ҷиҳати ғанигардониҳои методологияи таълим бо роҳи истифода аз моделҳои дидактикӣ, мавқеъ ва тарзи истифодабарии методҳои таълими хусусияти ҳувиати миллидошта тадқиқ шудаанд ва барои омӯзгорон, унвонҷӯён, донишҷӯёни факултетҳои таърих ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аҳамияти амалӣ дошта метавонанд. Инчунин, шахсоне, ки ба масъалаҳои тарбияи худшиносӣ, таълиму тарбияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ ва ҳувиати миллӣ сару кор доранд, аз маводи ин диссертатсия истифода бурда метавонанд. Ғайр аз ин, ҳаводорони гузаштаи халқи тоҷик, таърихшиносон ва кормандони самти таълиму тарбия метавонанд аз маводи ба дастовардаи диссертатсия баҳрабардорӣ намоянд, ки аз далели аҳамияти амалӣ доштани рисола шаҳодат медиҳад. [8-М]

18. Таҳқиқоти мазкур ба ташаккули худшиносии миллӣ дар раванди таълими фанни таърих аҳамияти зиёд медиҳад. Донишҷӯи таърихи халқи худ, анъанаҳо, расму оинҳо, ва арзишҳои миллӣ, инчунин эҳтиром ба забони модарӣ ва таърих, барои ташаккул ёфтани шахсияти шахрвандӣ ва ватанпарварӣ аҳамияти муҳим доранд. Ба хонандагон бояд донишҳо дар бораи таърихи миллат, фарҳанг ва фарҳанги миллӣ бо истифодаи усулҳои педагогии дуруст ва ба ҷиҳатҳои эҳсосӣ ва арзишӣ мувофиқ пешниҳод карда

шаванд. Методҳои педагогии ташаккули худшиносии миллӣ бояд дар асоси принципҳои психологию педагогӣ, муҳити ғарзи миллию забонӣ, ва муносибати эҳсосию арзишии шахсият ба ҳалқи худ, робитаи фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонӣ, ва ғарзҳои ғарзи таълимӣ танзим шаванд. Мубрами динамикаи ташаккули худшиносии миллӣ ва координасияи ғарзҳои таълимӣ ва беруназсинфии онро бо оила ва мактаб таъкид кардан лозим аст. Зарур аст, ки барои рушди ҳисси ифтихори миллӣ ва ватанпарварӣ дар ҳонандагон, низоми ташаккули худшиносии миллии онҳо ба таври мукамалӣ ва ҳамоҳанг бо мақсадҳои таълимӣ ва тарбиявӣ таҳия ва роҳандозӣ карда шавад. [6-М]

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Бар асоси таҳлилҳои анҷомшуда ва хулосабарориҳо, муаллиф чанд тавсияи муҳим барои беҳтар кардани раванди тарбияи ҳештаншиносии ҳонандагон дар таълими фанни таърих пешниҳод мекунад:

1. Такмили раванди тарбияи ҳештаншиносии ҳонандагон: Ба муассисаҳои таълимӣ бояд нақши муҳим дар ташаккул ва тақвияти раванди тарбияи ҳештаншиносии ҳонандагон дода шавад. Бо истифодаи усулҳои муосири таълим ва технологияи пешрафта, муассисаҳо метавонанд барномаҳои махсуси тарбиявӣ таҳия намуда, барои рушди ҳисси миллӣ ва ҳештаншиносии ҳонандагон кӯмак кунанд.

2. Густариши ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ва ҳонаводаҳо: Ҳамкории ғарзи байни муассисаҳои таълимӣ ва ҳонаводаҳо дар ҳалли масъалаҳои тарбиявӣ, махсусан дар ташаккули ҳештаншиносии миллӣ, муҳим аст. Ин ҳамкорӣ бояд на танҳо дар доираи омӯзгор ва ҳонанда, балки дар ҳамкории байни оила ва мактаб низ зич ва самарабахш бошад, то ки ҳонандагон муҳити тарбиявии мукамали худро дошта бошанд.

3. Қавӣ кардани назорати тарбияи ҳештаншиносии ҳонандагон: Назорати мунтазами тарбияи ҳештаншиносии ҳонандагон дар раванди таълими фанни таърих бояд бо кӯмак ва шарикати омӯзгор ва волидайн ба

таври қавӣ ва муассир ташкил шавад. Волидайн ва омӯзгорон бояд дар раванди ташаккули хештаншиносӣ ҳамкории зич дошта бошанд.

4. Ташкил ва гузаронидани чорабиниҳои таърихшиносӣ: Барои шиносӣ кардани хонандагон бо донишҳои педагогии тарбиявӣ, ҳамчунин бо шиносоии онҳо бо таърих ва арзишҳои миллии халқи худ, чорабиниҳои таърихшиносиро бояд гузаронида шаванд. Ин чорабиниҳо метавонанд ба сифати воситаҳои муассир барои ташаккул ва тақвияти ҳисси хештаншиносӣ ва фарҳанги миллии хизмат кунанд.

5. Истифодаи усулҳои муосири таълим: Дар чараёни таълими фанни таърих, муҳим аст, ки усул ва технологияҳои муосир ба таври васеъ ва самаранок истифода шаванд. Ин ба омӯзгорон кӯмак мекунад, ки хонандагонро дар самти рушди хештаншиносии миллии ва ахлоқӣ беҳтар тарбия кунанд.

6. Тақвияти робита байни субъектҳои раванди тарбиявӣ: Робитаи байни ҳамаи субъектҳои раванди тарбиявӣ — омӯзгорон, хонандагон ва волидайн — бояд ба таври самарабахш ва бо истифода аз унсурҳои мақсаднок, мазмуну мундариҷа ва таҳлилҳои таҳхисӣ таҳким ёбад. Ин кӯмак мекунад, ки раванди ташаккули шахсияти шахрвандӣ ва ватанпарварии хонандагон ба таври мунтазам ва самарабахш анҷом ёбад.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

1. Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:

[1-М] Шарифова С. С. Асосҳои педагогии тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи эҷодкориву созандагӣ [Матн] / С. С. Шарифова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф: №1.(33), - Душанбе - 2021. - С.112-119.

[2-М] Зарифӣ Н., Шарифова С. Тарбияи иҷтимоӣ ва мутобиқшавии инсон ба ҳаёти иҷтимоӣ [Матн] / С. Шарифова, Н.Зарифӣ // Паёми ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ, шумораи №1 (5). - Душанбе, - 2021. - С.61-69.

[3-М] Тоҳириён Ш. Т., Шарифова С. С. Тарбияи насли наврас дар рӯҳияи хештаншиносӣ [Матн] / Ш.Т. Тоҳириён, С.С. Шарифова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, №4 (40), - Душанбе, - 2022. - С 135-140.

[4-М] Шарифова С. С. Тарбияи хештаншиносӣ ва ватандӯстии хонандагон зимни таълими мавзуи Темурмалик сарвари мудофия дар синфи 7-ум [Матн] / С.С. Шарифова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, №2 (38), - Душанбе, - 2022. - С.146-151.

[5-М] Шарифова С.С. Таълими арзишҳои миллӣ ва алоқаи он бо пажӯҳишҳои илмӣ аз нигоҳи назариявӣ [Матн] / С.С. Шарифова // Паёми Донишгоҳи давлатии Кулоб ба номи А. Рудакӣ. №3 (28). – Кулоб. - 2022. – С.75 – 81.

[6-М] Тоҳириён Ш. Т., Шарифова С.С. Асосҳои рушди таффақури хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба воситаи афсонаҳои халқи тоҷик [Матн] / Ш.Т. Тоҳириён, С.С. Шарифова // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, №1 (46), - Душанбе, - 2023. - С.103 – 110.

[7-М] Раҳимзода Х., Шарифова С.С. Татбиқи амалии ташаккули ҳисси хештаншиносӣ дар таълими фанни таърихи умумӣ [Матн] / Х.Раҳимзода, С.С. Шарифова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, № 4, (44) - Душанбе, - 2023 – С.226- 232.

2. Маводи дар мачмуаи маводи конференсия ва нашрияҳои дигар батабърасида:

[8-М] Шарифова С.С. Вазифаҳои тарбияи ахлоқӣ дар мактаби муосир [Матн] / С.С. Шарифова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, №3, - Душанбе, - 2021. – С. 283-286.

[9-М] Шарифова С.С. Фарри эзидии тоҷикон дар масири таърих ва нақши он дар ташаккули ҳувиёти миллии насли наврас [Матн] / С.С. Шарифова // «Тоҷнома» Маводи конференсияи илмӣ-амалӣ дар Китобхонаи миллӣ, - Душанбе. - 2021, – С.312-319.

[10-М] Шарифова С. С. Нақши зан модар дар таҳким ва рушди ҷомеа [Матн] / С.С. Шарифова // Мачмуаи конфренсияи Академияи идоракунии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, - Душанбе, - 2022. – С. 33-41.

[11-М] Шарифова С.С. Пешвои миллат-поягузори давлати соҳибистиклол [Матн] / С.С. Шарифова // Маорифи Тоҷикистон, баҳшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. №(10), - Душанбе, - 2021. - С. 5-6.

[12-М] Шарифова С. С. Тарбияи худшиносии миллии хонандагон зимни таълими осори Абурайҳони Берунӣ тавассути фанни таърих [Матн] / С.С. Шарифова // Маводи Конфренсияи байналмилалӣ дар мавзуи «Абурайҳони Берунӣ - муттафакири бузурги машриқзамин». №(1), - Душанбе, - 2022. – С.122-127.

[13-М] Шарифова С.С. Тарбияи ҳисси хештаншиносии миллӣ дар ташаккули сатҳи маърифати ҳуқуқи хонандагон [Матн] / С.С. Шарифова // Маводи конфренсияи илмӣ-амалӣ ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Хусусиятҳои ташкили раванди босамари таълиму тарбия зимни истифодаи технологияҳои муосири педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ” - Душанбе. -2024. – С.134-141.

**ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМЕНИ
АБДУРАХМАНА ДЖАМИ
АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ТАДЖИКИСТАНА**

**УДК 372.8:30+373 (575.3)
ББК 74.261:6+74.2 (2тадж)
Ш - 32**

На правах рукописи

ШАРИФОВА САНАВБАР САДУЛОЕВНА

**РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ВОСПИТАНИИ
САМОСОЗНАНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРИ
ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискании ученой степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика
обучения и воспитания (13.00.02.05) – Теория и методика естественных
наук, общее среднее образование)**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертация выполнена в Институте развития образования имени Абдурахмана Джами Академии образования Таджикистана

Научный руководитель: **Рахимзода Хуррам** – доктор педагогических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела педагогики, психологии и методики преподавания Института развития образования имени Абдурахмана Джами Академии образования Таджикистана

Официальные оппоненты: **Давлатзода Джамила** – доктор педагогических наук, директор педагогического колледжа г. Гисара

Шарифов Мухсин Гаффорович - кандидат педагогических наук, доцент кафедры общепедагогики Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзода

Ведущая организация: **Таджикский государственный педагогический университет им. С. Айни**

Защита диссертации состоится «18» августа 2025 года, в 10⁰⁰ часов в диссертационном совете 6D.КОА-077 при Академии образования Таджикистана

734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. А. Адхамова, 11/2, bakhridin.1973@mail.ru, телефон: (+992) 904-29-22-66

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на сайте Академии образования Таджикистана (www.aot.tj).

Автореферат разослан «_____» _____ 2025 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат педагогических наук

Б. Мухиддинзода

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В современном мире, полном контрастов, воспитание самосознания учащихся общеобразовательных учреждений является одной из важнейших задач семьи, школы и общества. Сегодня, благодаря государственной независимости и постоянной поддержке Основателя мира и национального единства, Лидера нации - Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона, мы живём в благоприятных условиях.

Необходимо отметить, что преподавание истории имеет особое значение в воспитании самосознания учащихся общеобразовательных учреждений Республики. Именно через изучение истории учащиеся осознают своё далёкое прошлое и формируют правильные ориентиры для построения будущего. В ходе изучения этого предмета ярко раскрываются события различных исторических периодов, их становление и упадок, а также национальные ценности народов. В процессе обучения формируется этнологическая культура, возрастает любовь учащихся к Родине и своему народу.

Образование является ключевым фактором духовного и интеллектуального развития общества. Оно играет важную роль в формировании социального потенциала, развитии общественных институтов и обеспечении устойчивого будущего страны. Качество образования напрямую влияет на уровень культуры, экономическое процветание и прогресс общества в целом.

Как отметил основатель национального мира и единства, лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон: «Мы обязаны очистить историю от пепла». Ведь прошлое и деяния наших предков были полны богатырских качеств, его юродивое учение пробуждает в молодом поколении любовь к Родине и национальному самосознанию. Результатом такого правильного обучения будет то, что молодые люди будут иметь иное представление о своей родине и национальных ценностях, будут стараться быть последователями своих предков.

Уровень изученности тематики исследования. Вопросы роли национальных ценностей в процессе самопознания, а также значение культуры, истории и национальных традиций таджикского народа получили широкое освещение в трудах таких исследователей, как М. Орифи [12], И. Обидов [10-11],

М. Эркаев, М. Лутфуллоев[7], Ф. Шарифзода [17], К. Кодиров, И. Х. Каримова[6], Ф. Гулмадов[3], Т. Зиёзода[5], Б. Рахимов[14], А. Нуоров [9], Х. Рахимзода [13], М. Р. Юлдошева, Дж. Файзализода[16], Б. Маджидова[8], К. Ходжаев [15], К. Абдурахимов, С. М. Арутюнян, Г. Е. Глезерман, С. Т. Калтахчян, И. С. Кон, К. Н. Хабибуллин и других.

Структура национального самосознания подробно рассматривалась в трудах известных историков и этнографов, среди которых Б. Гафуров [4], Н. Якубов, З. Табаров, А. Агаев, Божович Л. И. [1], Ю. Бромлей, Выготский Л. С. [2], Л. Дробижева, П. Кушнер, Г. Старовойтова, Г. Шелепов и другие.

Таджикские исследователи также уделили внимание данной проблематике в своих научных трудах. В частности, Д. Файзалиев в работе «Философия образования таджикско-персидских мыслителей Средневековья и их ценность в развитии современной национальной педагогики» рассматривает значимость историко-философского наследия в формировании педагогических основ. С. Разикова в исследовании «Педагогические условия формирования национальных и общечеловеческих ценностей студентов неязыковых факультетов (на материалах вузов Республики Таджикистан)» анализирует подходы к воспитанию ценностных ориентиров у студентов. Ряд таджикских исследователей также внёс весомый вклад в изучение вопросов формирования ценностных ориентаций у молодёжи. Среди них можно отметить А. Нуорова с работой «Национальные и общечеловеческие ценности и их роль в нравственном воспитании подрастающего поколения», Г. Маъмурову - «Культурологические основы менталитета и ценностных ориентаций молодёжи в современном Таджикистане: философско-культурологический анализ», А. Сатторова - «Формирование ценностно-нравственных установок и их роль в определении социальной позиции старшеклассников общеобразовательной школы», М. Мадатову - «Педагогические условия формирования ценностных ориентаций старших подростков во внеклассной деятельности общеобразовательной школы», Б. Ашурову - «Формирование общечеловеческих ценностей учащихся общеобразовательных школ нового типа (на примере школ Республики Таджикистан)», Х. Асоева - «Освоение учащимися подросткового возраста общечеловеческих ценностей (на материале школ Таджикистана)» и других авторов.

В диссертации всесторонне собран и проанализирован научный материал, посвящённый роли национальных ценностей в формировании самопознания учащихся при обучении истории. Рассмотрены все аспекты значимости воспитания уважения к национальным ценностям и его влияние на развитие самосознания школьников в процессе преподавания истории. На основе проведённого эксперимента, а также изучения и анализа образовательной практики в общеобразовательных учреждениях, дана объективная оценка влияния этих факторов. Как показал анализ научно-методической литературы, данный вопрос до настоящего времени недостаточно исследован в таджикской педагогике, что подчёркивает актуальность и своевременность настоящего исследования.

Связь между исследованием и научными темами и проектами. Диссертационная работа выполнена в рамках реализации перспективного плана научно-исследовательской работы отдела обществоведения, политики и стратегии развития образования на 2019-2022 годы на тему «Роль национальных ценностей в воспитании самосознания учащихся, при обучении истории» и основных положений Национальной концепции образования в Республике Таджикистан (Постановление Правительство Республики Таджикистан от 3 марта 2006 года №94).

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования состоит использование инновационных в анализе эффективных методов и форм подготовки учащихся к обучению истории, с акцентом на национальные традиции самопознания.

Задачи исследования:

1. Анализ теоретических подходов исследователей и освещение различных аспектов роли национальных ценностей в процессе преподавания истории.
2. Определение специфики использования тренингов самосознания учащихся в процессе преподавания истории, на основе анализа научных источников.
3. Выявление педагогической ценности и особенностей формирования национального самосознания и воспитания самосознания учащихся в ходе изучения истории.
4. Проведение опытно-экспериментальной работы для анализа методов и

подходов к развитию национального самосознания и воспитанию самосознания учащихся при преподавании истории.

5. Разработать рекомендации по улучшению формирования национального самосознания и воспитания самосознания учащихся в процессе обучения истории.

Объектом исследования является процесс формирования самосознания учащихся через освоение национальных ценностей, культуры, истории и традиций таджикского народа в рамках образовательного процесса.

Предметом исследования является система и активные средства обучения, направленные на преподавание роли национальных ценностей в формировании самосознания учащихся при обучении истории.

Гипотеза исследования заключается в том, что национальные ценности в воспитании самосознания учащихся при преподавании истории могут быть эффективно реализованы при следующих условиях:

- при преподавании истории необходимо учитывать значимость национальных ценностей;
- преподавание истории должно основываться на понимании и уважении к национальным ценностям;
- воспитание самосознания подрастающего поколения, обладающего богатыми возможностями и содержанием, должны будут активно использованы при подготовке учащихся к социальной жизни;
- изучение роли национальных ценностей таджикского народа в подготовке учащихся к общественной жизни, опираясь на прогрессивные и позитивные традиции, должно иметь педагогическое, теоретическое и практическое значение для совершенствования образовательной системы;
- следует разработать образовательные программы, которые учитывают персонализацию образовательного процесса через выделение учебных предметов;
- необходимо обеспечить организацию педагогической технологии преподавания истории в современных условиях общеобразовательных учреждений, способствующую социальному развитию национальных ценностей и самосознания учащихся.

Этапы исследования. Исследование проводилось в три этапа:

Первый этап (2019-2020 гг.) - исследование и изучение проблемы. На этом

этапе была проведена комплексная работа по изучению философской, социальной, психолого-педагогической, исторической и этнологической литературы, а также научных исследований, касающихся традиций и обычаев, связанных с подготовкой молодёжи в духе национального самосознания и самопознания. Обоснована актуальность выбранной темы, определён научно-исследовательский аппарат, а также опубликованы научные статьи, посвящённые теме исследования.

Второй этап (2020-2021 гг.) - Изучение и разъяснение научных и методических аспектов, а также первичных задач исследования. В ходе этого этапа был проведён анализ литературы и применение учебных материалов в педагогической практике. Определено состояние использования традиций национального самосознания и самопознания в процессе исторического образования и подготовки молодёжи. Разработаны планы и методы исследования, направленные на глубокое изучение выбранной научной темы.

Третий этап (2022-2023 гг.) - Обобщение и анализ экспериментальных материалов, их регламентация и систематизация. Проведение наблюдений, интервью, анкетирования и опросов, подготовка экспериментальной и исследовательской работы. На этом этапе также были опубликованы промежуточные результаты исследования, разработан проект научной диссертации, а также подготовлена и представлена научная диссертация для защиты.

Теоретические основы исследования. Исследование роли национальных ценностей в воспитании самосознания учеников включает в себя следующие теоретические основания:

- сборник теоретических сведений и поучений о сущности роли национальных ценностей в воспитании самосознания учащихся при обучении истории;
- анализ исторического наследия национальных ценностей, взглядов таджикских и персидских мыслителей и их трансформация в современную национальную педагогику;
- основные концепции понимания диалектической теории воспитания самосознания учащихся при обучении истории и вытекающие из них требования;
- национальные ценности в обществе и его существующие черты, логическое мышление и развитие личности:

- теоретическая сущность курса исторического образования в общеобразовательных учреждениях Республики Таджикистан, в частности, через учебно-воспитательную деятельность;

- учебно-воспитательная система как неотъемлемая часть общественно-политической жизни Таджикистана, основанное на материалистических и прагматических установках.

Методологические основы исследования. Основным методом исследования является научно-теоретический метод. Кроме того, был использован исследовательский метод, изучающий средства обучения и историю образования. При разработке диссертации также использовался метод наблюдения, а также описательный и количественный методы. Кроме того, широко применялся метод семантико-педагогического и функционального анализа образования. Научно-теоретический метод применялся и при изучении воспитания самосознания и развития национального самосознания. Также применялись метод наблюдения, описательные и количественные методы. Широко использовался метод теоретического научного, психолого-педагогического анализа и научно-методической литературы по исследовательским проблемам, включающей такие методы.

Источники информации исследования: Философско-исторические и психологопедагогические труды, нормативные документы, регламентирующие профессиональную и педагогическую деятельность в сфере образования; нормативно-правовые акты Республики Таджикистан в сфере образования: Закон Республики Таджикистан «Об образовании», Закон Республики Таджикистан «Об ответственности родителей за воспитание и обучение детей», Национальная концепция образования, Концепция развития семьи в Республике Таджикистан, Национальной стратегия развития образования Республики Таджикистан на период до 2030 года, Государственный стандарт общего образования Республике Таджикистан и других нормативных документов, отражающих требования и изменения в практике воспитания и обучения в Республики Таджикистан, передовой педагогический опыт педагогов.

Эмпирическая база исследования: Эмпирические основания исследования, основанные на непосредственном практическом взаимодействии исследователя с

исследуемым объектом: разработка программы исследования, организация наблюдения и проверки, описание и выводы из экспериментальных данных, их классификация и интеграция с использованием эмпирических методов - оценка, проверка, сравнение, анализ, синтез, индукция, дедукция и т.д.; на основе полученной информации формирование научных фактов, возникших в результате использования качественных показателей, количественных методов, в виде статистических данных и их рациональной обработки.

Исследовательская база. Опытно-исследовательская работа в общеобразовательных учреждениях р.Восеъ № 23, (47) №50, р. Восе (48 учащихся), № 1, р.Рӯдакӣ (45 учащихся)), № 2, р. Рудакӣ (43 учащихся) № 57, (45 учащихся) № 77, (48 учащихся) были завершены в г. Душанбе. В экспериментальных исследованиях приняли участие более 45 учителей и 276 старшеклассника (8 классы).

Научная новизна исследования заключается в следующих ключевых аспектах:

1. Это завершенное научное исследование, посвященное изучению роли национальных ценностей и природных особенностей в процессе воспитания самосознания учащихся при преподавании истории.

2. В ходе работы предпринята попытка выявить и решить основные проблемы формирования самосознания, а также определить роль национального самосознания в этом процессе.

3. Научно-экспериментальные исследования позволили интегрировать педагогическое наследие таджикского народа для разработки эффективных методов внедрения нравственных понятий в повседневную практику, учитывая психологические особенности учащихся.

4. Научная новизна исследования открывает возможности для разработки новых подходов и концептуальных рекомендаций для педагогов всех уровней образования, ориентированных на ключевые ценности, такие как «философия», «патриотизм» и «толерантность».

5. Исследование предполагает разработку эффективных методов мотивации учащихся общеобразовательных ступеней к осознанию и уважению национальных традиций и нравственных ценностей.

Положения, выносимые на защиту:

1. Развитие готовности и способности учащихся к нравственно-духовному совершенствованию и реализации творческого потенциала через формирование общечеловеческой нравственно-духовной компетентности.
2. Усиление акцента на воспитание ценностей и развитие национального самосознания.
3. Формирование основ самосознания и нравственного воспитания личности, развитие положительной самооценки и самосознания в процессе исторического образования.
4. Укрепление готовности и способности открыто выражать и отстаивать свою моральную позицию, а также конструктивно критиковать собственные мысли, намерения и поступки.
5. Воспитание осознания ценности человеческой жизни, оптимизма и позитивного взгляда на жизнь, а также умения преодолевать трудности через преподавание истории.

Теоретическая и практическая значимость исследования. В эпоху глобализации культур и развития современной науки и техники, разрушающей границы общения народов и наций, необходимость национального самосознания и воспитания самосознания необходима и необходима. Для науки таджикской педагогики большое значение имеют исследования роли национального самосознания и воспитания самосознания в процессе исторического образования. Завершение исследования и полноценное научное изучение роли национальных ценностей в воспитании самосознания учащихся в процессе преподавания истории в таджикской педагогике будет иметь следующее теоретическое и научное значение:

- поможет в дальнейшей научной работе;
- поддержать подготовку будущих учителей-предметников истории к внедрению самосознания в образование;
- помогать в развитии и формировании национального самосознания учащихся;
- как учебное пособие в области педагогической науки;
- подготовленный материал может быть использован при издании

учебников, учебных пособий, энциклопедий и хроник;

- может использоваться как руководство и инструкция в области педагогической науки.

- завершение данного исследования может открыть новые страницы для показа превосходства национальных ценностей и формирования самосознания учащихся в процессе обучения истории.

В диссертации рассматриваются вопросы использования различных методов воспитания национального самосознания, носящих патриотический характер, аспект обогащения методики обучения за счет использования дидактических моделей, положение и метод использования методов обучения национальному самосознанию, а также преподавателей, соискателей, учеников исторических факультетов и учащихся общеобразовательных учреждений. Общая авария может иметь практическое значение.

Уровень достоверности результатов исследования. Методологические и теоретические основы исследования; набор теоретических и экспериментальных методов исследования, подходящих для выбранной темы и основных целей исследования; выбор и анализ условий и результатов опытно-испытательной деятельности; подтверждение правил, предложенных в гипотезе и идее исследования; рецензирование полученных материалов диссертации; достоверность полученных результатов; практический опыт профессиональной деятельности автора.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (13.00.02.05) – Теория и методика естественных наук, общего среднего образования), в том числе пункту 1. - Теория и методика преподавания общественных наук (1.1. - Методика преподавания социологических дисциплин; 1.2. - Ценности и цели образования;) и пункту 2 - Теория и методика обучения учащихся в процессе обучения общественным дисциплинам (определение целей обучения учащихся в соответствии с современной социально-культурной и экономической ситуацией развития общества).

Личный вклад соискателя ученой степени в научные исследования.

Личный вклад соискателя во всесторонний анализ вопроса; в правильном сочетании теоретических и экспериментальных исследований, количественного и качественного анализа материалов; в использовании комплекса методов в зависимости от предмета, цели и задач исследования; на основе экспериментальной работы и практического подтверждения регламента научной работы в ходе эксперимента, анализа результатов обработки экспериментальных данных, подготовки и публикации научных статей, участия в научных мероприятиях, включения полученных результатов при подготовке диссертации.

Утверждение и внедрение результатов исследования. Результаты исследования и основные выводы были утверждены в следующих случаях:

- в процессе организации учебно-педагогической деятельности учителей предмета «История таджикского народа» с использованием народных ценностей;
- на курсах повышения квалификации учителей;
- на научно-теоретических конференциях, семинарах по вопросам теории и практики воспитания и обучения;
- в регулярных докладах и обсуждениях на заседаниях и научно-практических семинарах Института развития образования Академии образования Таджикистана;
- во время докладов и выступлений на республиканских научно-практических конференциях.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования неоднократно представлялись на заседании ученого Совета Института развития образования имени Абду рахмона Джами Академии образования Таджикистана, обсуждались и представлялись на семинарах, круглых столах и конференциях, и одновременно в виде 8 статей в рецензируемых изданиях, рекомендованных ВАК Президента РТ и 6 статей опубликованы в сборнике материалов конференций.

Структура и объем диссертации соответствуют логике исследования, она состоит из введения, двух глав, шести параграфов, заключения, списка из 146 использованных источников, а общий объем диссертации включает 169 страницы компьютерной печати.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ДИССЕРТАЦИИ

Первая глава диссертации, озаглавленная «Теоретические аспекты формирования самосознания учащихся в учреждениях общего среднего образования», представляет собой теоретическую основу исследования. В данной главе проводится анализ существующих подходов к пониманию самосознания как психолого-педагогического феномена, а также рассматриваются особенности его формирования в контексте системы общего среднего образования.

Первый параграф главы начинается с обзора научной литературы, посвящённой проблемам самосознания, его структуре, функциям и этапам развития. Особое внимание уделяется работам как отечественных, так и зарубежных учёных, которые внесли значительный вклад в изучение этой темы. Анализируются различные теоретические модели и концепции, связанные с формированием самосознания, в том числе культурно-исторический, деятельностный и личностно-ориентированный подходы.

Социальные отношения, имевшие место в последние десятилетия, особенно в последние годы в мировой политике, социальных науках, особенно культурологии, в основном вращались вокруг конфликта цивилизаций или их интеграции и самопознания наций, и эти дебаты продолжаются до сих пор. Модернизация образовательной деятельности в современной школе и определение приоритетности образования представлены в научных исследованиях по совокупности учебно-воспитательного процесса учащихся. В настоящее время становится все более актуальной необходимостью рассматривать стандарты и духовные ресурсы личности как основные аспекты воспитательной работы в школе, особенно в условиях нравственного кризиса в образовательной и социальной среде, а также дегуманизации нравов среди подростков.

Понятие «ценности» включает в себя философские, социологические и педагогические аспекты. Оно отражает социальные ориентиры общества, которые могут быть как положительными, так и отрицательными, выражаясь в категориях хорошего и плохого, красивого и уродливого. В то же время ценность как форма общественного сознания (правильная или неправильная) определяет отношение к различным явлениям и социальным процессам, либо одобряя, либо отвергая их, и

становится важным эталоном для ориентирования в жизни человека.

Прогресс и социальный успех каждой семьи, племени, народа, нации и государства неразрывно связаны с их единством и сплоченностью. Это неоспоримая истина. Однако на различных этапах жизни в силу физических и интеллектуальных причин и факторов элементы, обеспечивающие единство, нарушаются, вызывая распад и даже гибель народов, наций и государств.

Исследования таджикских ученых-педагогов, в которых рассматриваются вопросы роли национального самосознания и воспитания самосознания учащихся, таких как М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, И. Каримова, Т. Зиязода, М. Орифи, И. Обидов, М. Эркаев, К. Кадыров, Б. Рагимов, Ф. Гулмадов, А. Нуров, С. Туронов, Х. Рахимов, Л. Иматзода, С. Сулеймани, С. Нематова, являются основным теоретическим источником исследования.

В ходе исследования и изучения темы также был изучен теоретический материал из опыта работы педагогов общеобразовательных учреждений республики. Исследователи в области психологии Л. И. Божович, Б. Г. Ананьев, А. Н. Леонтьев, Л. С. Виготский, Б. Д. Эльконин, В. С. Мерлин, С. Л. Рубинштейн, В. С. Мухина и другие сравнивали вопрос национального самосознания с внутренней осью личности, которая в значительной мере определяет уровень ее развития. Работы таджикских ученых, таких как Б. Гафуров, А. Бахауддинов, М. Арифов, Т. Зиязода, Г. Ашуров, М. Диноршоев, К. Олимов, Н. Нематов, М. Осими и другие, на высоком уровне науки и философии они имеют концепцию сохранения и дальнейшего обогащения истории таджикского народа. Исследования этих ученых возрождают труды, теорию истории и мечты известных ученых Востока.

Важнейшим эталоном общечеловеческих ценностей является то, что они нравятся большинству народов (наций) на земле как эталон жизни. Основной целью всех реформ в области экономики, политики, образования является человек. Именно поэтому дело образования, дело воспитания нового поколения, способного осуществить идею национального возрождения, должно оставаться делом государства, одной из самых приоритетных его задач.

В советское время таджики получили национальное государство. Народ таджиков имеет древнюю историю государственности и сформировался во времена Саманидов. Во времена правления предков таджиков существовали государства

Тахиридов, Саффарилов, Саманидов и др. Среди них были и такие, которые выступали в качестве защитников, защитников и помощников. После монгольского нашествия таджики возродились и сохранили свою языковую, религиозную и культурную самобытность. Во времена Тамерлана развитие науки и культуры также основывалось на силе таджиков. Неверие таджиков и их история ошибочны, и воспитание сегодняшних и будущих поколений в духе национального самосознания имеет важное значение.

В начале XX века на территории Средней Азии по инициативе советского правительства произошло национально-территориальное деление. В результате этого раздела была образована Автономная Республика Таджикистан в составе узбекской Советской Социалистической Республики. Этот шаг стал для таджиков возможностью объединиться в рамках одной политической и культурной единицы, но в то же время многие исторические территории таджиков остались за пределами республики.

В 1929 году таджикская Автономная Республика была преобразована в таджикскую Советскую Социалистическую Республику и вошла в состав Советского Союза. Это событие стало для таджиков большим шагом на пути к государственности. В советское время в Таджикистане развивались сферы экономики, образования и культуры. Тадж-Махал получил статус государственного языка и создал условия для его развития.

В то же время советский период характеризовался также политическими и идеологическими ограничениями. Советское правительство негативно повлияло на религию и национальные традиции таджиков. Кроме того, политика принудительной миграции и расселения населения привела к изменению этнического состава республики.

Несмотря на все трудности, таджикам в советское время удалось сохранить свой язык, культуру и национальную самобытность. Этот период заложил основу для формирования национального самосознания и подготовки к государственной независимости. В 1991 году Республика Таджикистан провозгласила свою независимость и начала строительство демократического и правового государства.

Национальные ценности свойственны отдельным народам и нациям и представляют их образ жизни, традиции, обряды и отношение к действительности.

Общечеловеческие ценности принадлежат всему человечеству и остаются великим сокровищем, собранным из духовного богатства всех народов. В связи с этим целенаправленное воспитание самопознание учеников в пользу общества и государства: «Искусство воспитания заключается в использовании такого важнейшего психолого-педагогического механизма, как создание правильного сочетания «понимаемых мотивов» и мотивов «реально действующих», и, вместе с тем, в умении вовремя придать более высокое значение успешному результату деятельности, чтобы этим обеспечить переход к более высокому типу реальных мотивов, управляющих жизнью личности».

1.2. Отражение общественной жизни в исследованиях современных таджикских и зарубежных исследователей.

Ценность человека как личности, его душа и духовность не сводятся к материальным измерениям. Духовность - это не то, что можно потрогать, купить или продать. Она проявляется в качествах личности, таких как способность к самопознанию, осознание истории, времени и пространства, умение мыслить, изучать языки, а также в манерах, знаниях, навыках и творческих способностях. Нормативное поведение учащегося во многом зависит от правильного формирования психологической структуры личности.

В связи с телом и душой у человека возникают физические желания и духовные желания, то есть стремление к духовному миру. Эти умственные наклонности являются фундаментом человеческой культуры и цивилизации, что мы часто называем духовностью. Как отметил С. Л. Рубинштейн: Психическая сторона личности не ставится в один ряд с другими сторонами, психические явления естественным образом связаны со всей жизнью личности, ибо основная жизненная функция всех психических явлений и процессов заключается в регуляции деятельности людей.

Психические процессы, вызванные внешними воздействиями, определяют поведение и косвенно выражают зависимость субъекта от объективных условий. То, что движет духовность в том или ином направлении — вперед, назад, влево, вправо, возвышает или разрушает, — есть сознание, состоящее из трех составных частей: интеллекта, чувств и воли. Разум и его задача – регулирование жизни человека, решение проблем и планов, которые есть у человека, развитие, развитие науки,

поиск истины. К красоте или красоте стремится чувство или чувство: смотреть на цветы, наслаждаться запахом и звуками музыки, получать духовную пищу от чтения книги и т. д. Воля имеет тенденцию к добру и добродетели, что является человеческой природой и формируется в гармонии с разумом и эмоциями.

1.3. Нормативно-правовые акты Республики Таджикистан по изучению и воспитанию общественной жизни.

Важную роль в повышение самопознания и национального самосознания учащихся сыграют нормативно-правовые акты. В этом контексте важно определить роль национальных ценностей в воспитании самосознания учащихся при обучении истории, а также признание различных сторон общественной жизни прошлого и их истоков. По инициативе лидера нации достопочтенного Эмомали Рахмона в этом году был представлен конкурс «Продвижение науки и знаний». Культура и история являются идеальным отражением национальной идентичности и оказывают глубокое влияние на нравственность, личное и социальное поведение людей. Поэтому они признаны источником мягкой силы, организуют речь и мысли людей в обществе, и Таджикистан эффективно использует это богатое наследие древних в мировых культурных диалогах. «Но для истории важным методологическим инструментом является философия образования и философия истории. Содержание школьного исторического образования находит в них теоретические основания основной цели, задач, перспектив, подходов исторической науки, места истории в формировании личности учащихся общеобразовательной школы» (Зиёзода, 22).

Во второй главе, «Содержание и методы формирования самосознания учащихся при обучении всеобщей истории», обобщены результаты экспериментальных исследований, основанных на принципе преемственности образования в контексте воспитания самосознания учащихся в процессе преподавания истории и представлена технология реализации экспериментального исследования.

2.1. Структура программы и учебники всеобщей истории для учреждений общего среднего образования.

Учебно-воспитательный процесс требует практического применения теории познания, особенно в рамках научной организации труда. Важную роль играют различные формы и виды творческой деятельности, такие как учебные часы,

семинарские занятия, научно-практические и творческие конференции, олимпиады, а также творческие поездки и экскурсии, включая взаимодействие с природой, туризм и посещение производственных предприятий и базовых учреждений. Тем не менее, эти аспекты недостаточно исследованы и освещены в научной литературе. Воспитание молодежи в духе высокого чувства национализма, лояльности государству и нации, толерантности, патриотизма и самопознания и защиты национальных ценностей является важнейшей задачей всех структур, органов власти и членов общества.

Патриотизм — ключевая ценность и элемент воспитания, связанный с понятиями родины, края, страны. В эпоху независимости важно укреплять воспитательные, правовые и политические основы, формируя осведомленных и патриотически настроенных личностей. Это приоритетная задача образовательных и идеологических организаций, где историческое образование играет значительную роль. В Таджикистане воспитание молодежи в духе патриотизма, национального самосознания и уважения к историко-культурным ценностям является основным направлением политики Президента Эмомали Рахмона. С первых дней восстановления конституционного строя правительство уделяет особое внимание воспитанию и образованию, направленным на формирование активных граждан.

Кроме того, в образовательном процессе важную роль играет акцент на изучении истории своего народа, родного языка и национальных и культурных ценностей. Эти факторы способствуют формированию чувства гордости за славное прошлое нации, уважения к традициям и признательности за культурное наследие. Предоставление доступа к художественной литературе, историческим артефактам и образцам национального искусства дает возможность будущим поколениям оставаться на связи со своими корнями и вносить свой вклад в построение светлого будущего страны.

Кроме того, воспитание патриотизма должно основываться на общечеловеческих ценностях, таких как справедливость, равенство, мир и мирное сосуществование. Это означает, что человек должен не только любить свою родину, но и уважать культуру и ценности других народов. Такое отношение способствует укреплению дружбы и сотрудничества между народами, обеспечивает стабильный и прогрессивный мир.

В условиях глобализации, когда усилились процессы интеграции и влияния культур друг на друга, особое значение приобретает воспитание патриотизма. Это позволяет гражданам сохранять свою национальную идентичность и в то же время активно участвовать в мировой жизни. Такое отношение способствует построению цивилизованного и демократического общества, в котором уважаются права и свободы человека.

В наше время средства массовой информации, социальные сети и информационные технологии играют важную роль в воспитании патриотизма. Эффективное использование этих инструментов может способствовать распространению национальных ценностей, знакомству большего числа людей с их историей и культурой и укреплению чувства патриотизма. В этой области важно, чтобы представленный контент был качественным, реалистичным и соответствовал моральным ценностям.

Приняты ключевые документы, такие как «Стратегия государственной молодежной политики до 2030 года», «Национальная концепция молодежной политики» и Закон «Об ответственности родителей в обучении и воспитании детей». Воспитание патриотизма — систематическая и целенаправленная деятельность государственных органов, общественных структур и образовательных учреждений, направленная на формирование верности Родине.

2.2 Практическая реализация формирования чувства идентичности при обучении всеобщей истории.

В рамках опытно-экспериментальной работы были использованы различные методы, включая педагогико-психологический, научно-математический, наблюдательный, анкетирование, метод непрерывного предложения и другие. Все поставленные цели и задачи научно-экспериментального исследования были успешно решены и взаимосвязаны между собой.

2.3 Педагогический эксперимент и его результаты в формировании самосознания учеников.

После проведения опроса учащимися и тестирования в контрольных группах с учащимися Экспериментальных классов проводились занятия по специальному плану. Проведению экспериментальной методики была следующей:

Таблица 1

УОСО	Класс 8 ^А	Класс 8 ^Б	Результат в процентах
	Экспериментал ьный	контрольный	
	Первый степень эксперимента		
№57 г. Душанбе	22	23	45,2
№77 г. Душанбе	23	25	34,1
№1 р.Рӯдакӣ	21	24	36,6
№2 р. Рӯдакӣ	20	23	49,1
№50 р. Восеъ	24	24	34,3
№23 р. Восеъ	23	24	39,3
	Итог 133	143 =276	

В эксперименте приняли участие учащиеся 8 классов. Из них 276 экспериментальных 8-х классов и 276 контрольных 8-х классов. Всего был проконтролирован и протестирован процесс обучения истории 14 учителей истории и права из 8 пилотных учреждений.

К тестовым группам были обращены следующие вопросы: «Считаете ли вы, что от национального самосознания зависит будущая благополучная жизнь человека?». Ответ: 32 человека - на высокий уровень (47,8%), 7 человек - на средний уровень (1,4,5%), 7 человек - на низкий уровень (19,2%) и 9 человек - имеющие недостаточную информацию (17,2%) .

«Как вы считаете, есть ли место воспитанию национального самосознания школьников в предмете истории?» Ответ: 14 человек - на низкий уровень (35%), 3 человека - на средний уровень (4,5%), 7 человек - на низкий уровень (17,1%), 8 человек - имеющие недостаточную информацию (19,3%).

«Вы можете назвать обязанности современного читателя на пути воспитания национального самосознания?». Ответ: 14 человек - на высокий уровень (33%), 5 человек - на средний уровень (10%), 18 человек - на низкий уровень (43,2%), 4

человека - имеющие недостаточную информацию (8%) и 3 человек - затруднились ответить (4,3%).

На основе результатов опроса среди учащихся выяснилось, что 306 учеников (65%) отметили высокий уровень, 85 учеников (32%) указали на средний уровень, 138 учеников (6%) указали на низкий уровень, 219 учеников (7%) отметили недостаток информации, и 67 учеников (3%) затруднились ответить.

После проведения исследовательского теста разница в ответах между экспериментальными и контрольными классами стала следующей: на высокий уровень ответили 343 ученика против 306, на средний уровень — 101 против 85, на низкий уровень — 133 против 138, при недостатке информации - 60 против 128, и трудности с ответом испытывали 18 учеников против 57.

Эти результаты демонстрируют положительную динамику в повышении уровня и качества национального самосознания среди учащихся. Они подтверждают не только эффективность проведенного эксперимента по развитию национального самосознания в процессе изучения истории, но и указывают на возможные пути улучшения качества образования и воспитания в будущем, что отражает усилия таджикского народа в этом процессе.

В целях изучения и контроля процесса повышения национального самосознания учащихся в пилотных учреждениях был проведен ряд внеучебных мероприятий. Учитель истории Махмудова С. организовано и проведено воспитательное занятие по празднованию Навруза в общеобразовательном учреждении №77 района Фирдавси города Душанбе. Навруз является одним из самых любимых историко-культурных праздников таджикского народа и как символ созидания жизни, нового начала жизни дошел до наших дней.

Таджики очень тепло празднуют Навруз. В этот день с большим энтузиазмом осуществляются излюбленные традиции предков - посадка саженцев и цветов, проведение праздника цветов, свадебных церемоний, благоустройство улиц, кварталов, кладбищ, организация различных спортивных соревнований. В процессе тестирования было замечено, что ученики с большим энтузиазмом относятся к этому национальному празднику наших предков. С целью подчеркнуть

важность проведения мероприятий общенационального характера для воспитания национального самосознания учащихся, за месяц до празднования Навруза им был задан следующий вопрос: «Как вы считаете, влияет ли празднование Навруза на национальное самосознание?» осознание или нет?» Ответы учеников были следующими: 21 из 36 учеников дали положительный ответ, что составляет 62,3 %, 12 дали отрицательный ответ, что составляет 36,7 %, остальные 3 человека отказались от ответа, что составляет 1 %.

В результате этого мероприятия и интервью со учениками стало ясно, что они осознали празднование Навруза как один из столпов национального самосознания. Человек состоит из души и тела и имеет пять чувств: зрение, слух, вкус и цвет. Кроме того, есть и другие эмоциональные способности, которые ведут к тому, чтобы стать полноценной личностью в жизни, такие как воображение и мышление. Этим совершенным чувством человек отличается от других существ. Это значит, что и воспитание души, и тела ведет человека к высоким человеческим вершинам, одной из которых является национальное самосознание. После мероприятия ученики ответили на вопрос «Как вы считаете, влияет ли празднование Навруза на национальное самосознание или нет?» дали следующие ответы: из 37 учеников 26 дали положительный ответ, что составляет 72,1 %, 9 дали отрицательный ответ, что составляет 26,9 %, остальные 2 отказались от ответа, составляет 1 %. В результате эксперимента было определено, что проведение подобных мероприятий тренинга национального самосознания и привязка их к теме истории таджикского народа очень важно и ведет к повышению уровня самосознания и национального самосознания гордость учеников.

Динамику роста уровня национального самосознания учащихся по этому тесту можно наблюдать на диаграмме.

В процессе преподавания истории таджикского народа воспитание национального самосознания учащихся тесно связано с изучением героев-борцов, сыгравших ключевую роль в истории страны. Учитель истории в общеобразовательной школе № 23 Восейского района, Г. Одинаева, эффективно использует примеры подвигов этих выдающихся личностей, что значительно

способствует формированию у школьников чувства гордости за свою нацию и укреплению их национальной идентичности.

Однажды в классе возникла ситуация, когда ученик по имени Эрадж постоянно оскорблял своих одноклассников и хвастался, что он лучший. Такое поведение вызвало недовольство среди сверстников. Чтобы пресечь эти проявления, учитель применил пример из истории, рассказав о «Темурмалике, начальнике обороны». Суть этого примера заключалась в следующем: когда Мухаммад Хорезмшах, в случае беды, оказывался в другом городе, он говорил его жителям: «Если вы не можете убежать — сдавайтесь». Однако храбрый

Темурмалик не мог принять такие унижительные слова и считал защиту родного города своим долгом. Он прекрасно понимал, что сражаться с таким сильным и жестоким врагом — задача нелёгкая, но дух патриотизма заставлял его бороться до последней капли крови. Поэтому он принял решение защищать жителей Ходжента и его окрестностей, вместе со своей гвардией.

Учитель сначала объяснил тему урока учащимся, а затем предложил им подойти и распределить роли для выполнения сценки. Роль предводителя монголов была отведена Эраджу. Стоит отметить, что учитель не акцентировал внимание на неадекватном поведении Эраджа при распределении ролей. Читатели, которые любят участвовать в ролевых играх, с удовольствием согласились бы принять участие в сценке, где сила добра сражается с злом. Эрадж был рад быть частью этой сцены и ощущал реальное напряжение борьбы. После выполнения сцены Эрадж осознал, что неправильно вел себя с одноклассниками, а после урока, посвященного

истории таджикского народа, его поведение значительно изменилось.

Использование таких образовательных методов позволяет учащимся в понятной и интересной форме формировать знания о национальном самосознании. Педагоги, в частности, используют образовательные методы и средства для того, чтобы учащиеся не уставали на занятиях, чтобы сделать их обучение национальному самосознанию более эффективным. Сюда входит создание картин на темы «Кушанская империя» (5 класс), «Организация Сасанидского государства» (6 класс), «Восстание согдийских принцев под предводительством царя Гурака в 719-720 гг.» (8 класс), «Восевское восстание» (8 класс), 8 класс) и т.д. может быть примером. В процессе исследования, которое проводилось в пилотных учреждениях МТМУ №57, 77 г. Душанбе, МТМУ №1 района. Рудакӣ, МТМУ №2, района Рудаки, была проведена разъяснительная работа со школьниками 8 и 8. , проводились различные мероприятия.

В результате многолетней работы с этими учреждениями стало возможным наблюдать, что есть ученики и 8 классов, уделяющие больше внимания вопросу национального самосознания и национального искусства. Причина в том, что это возраст перехода к юности и иным размышлениям о жизни: кто я, почему такая жизнь? Кто мой предок? охватывает их, и они ищут ответы на такие вопросы. На данном этапе учителю истории необходимо все больше работать с ними по вопросу воспитания национального самосознания.

Защита национальных интересов гражданами является гражданским долгом каждой страны. Эта цель будет достигнута, когда наладится правильное образование и воспитание самосознания и национальной духовности. Процессы глобализации меняют атмосферу международных отношений, а в связи с этим меняются и национальные интересы. До XVIII–XIX веков существовало учение о неизменности и перманентности национальных интересов в медленно развивающемся обществе, но в новое время качественно новые факторы развития изменили это мнение. Если мы посмотрим на обычную повседневную жизнь, то сможем указать точное значение национальных интересов, то есть образование, культура, обычаи и национальные традиции могут быть их примерами.

Таблица 2. До проведения эксперимента

Срезы	Контрольные группы	Уровень самопознания	
	Экспериментальные группы		
До эксперимента	Положительные ответы	Положительные ответы	Отрицательные ответы
	Контрольные группы 19,5	34	46,5
	Экспериментальные группы 22	35	43

Таблица 3. После проведения эксперимента

После проведения эксперимента	Контрольные группы 30,5	48	21,5
	Экспериментальные группы 57,6	33,9	8,5

Сравнительный анализ результатов опросов показывает, что после проведения мероприятия увеличилось число респондентов, положительно оценивших влияние празднования Навруза на национальное самосознание. Этот факт свидетельствует о том, что культурные и образовательные мероприятия играют важную роль в формировании национального самосознания и чувства патриотизма у подрастающего поколения.

В наше время, когда глобализация и влияние различных культур на общества усиливаются, сохранение и укрепление национального самосознания приобретает все большее значение. Проведение национальных праздников предков, таких как Навруз, дает возможность подрастающему поколению познакомиться с историей, культурой и традициями своего народа и усиливает чувство гордости за свою принадлежность.

Кроме того, изучение истории таджикского народа в учебных заведениях может сыграть важную роль в формировании национального самосознания учащихся. История как источник знаний о прошлом нации, ее достижениях,

проблемах и ценностях позволяет читателям почувствовать себя частью Великого национального сообщества и взять на себя ответственность за сохранение ее культурного и исторического наследия.

В продолжение исследования рекомендуется организовать дополнительные мероприятия, такие как конференции, семинары и встречи с известными деятелями науки и культуры по вопросам национального самосознания. Кроме того, разработка и издание образовательных и культурных материалов о национальных праздниках и истории таджикского народа может способствовать повышению уровня национального самосознания учащихся.

Защита национальных интересов как гражданского обязательства также зависит от правового и социально-экономического положения государства. В стабильных правовых и социально-экономических условиях граждане с большей вероятностью будут заинтересованы в защите национальных интересов, поскольку эти интересы совпадают с их личными интересами. Согласно Конституции Республики Таджикистан, защита Родины и интересов государства является священным долгом каждого гражданина (Статья 37).

Процесс определения национальных интересов должен основываться на глубоком анализе внутренней и внешней политической, экономической, социальной и культурной ситуации. Этот анализ должен проводиться с участием экспертов из различных областей, представителей гражданского общества и государственных органов. В результате составляется перечень национальных интересов, отраженных в стратегических документах, таких как Стратегия национальной безопасности и Стратегия социально-экономического развития.

Важность национальных интересов во внешней политике также значительна. Каждое государство, в отношениях с другими государствами, в первую очередь учитывает свои национальные интересы. Этот принцип отражен в Венской конвенции о праве международных договоров (1969) и других международных правовых нормах. В этом контексте национальные интересы могут служить основой дипломатии и международных переговоров.

Наконец, обеспечение стабильности и национальной безопасности, экономического развития, защита национальной культуры и ценностей, а также обеспечение прав и свобод граждан являются важными составляющими

национальных интересов. Эффективная защита этих интересов может способствовать устойчивому развитию государства и обеспечению благосостояния общества.

В заключение следует отметить, что формирование национального самосознания является длительным и сложным процессом, требующим большой ответственности со стороны всех членов общества, особенно со стороны образовательных учреждений, семьи и средств массовой информации. Глубоко осознавая важность этого вопроса и прилагая совместные усилия, мы можем внести свой вклад в воспитание самосознательного и патриотичного поколения, которое обеспечит светлое будущее нации.

ОБЩЕЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные результаты исследования

В ходе выполнения диссертационного исследования, а также на основе данных, полученных в ходе экспериментальной работы, можно сделать следующие выводы:

Известно, что подростковый и юношеский возраст характерен для обогащения духовного опыта и совпадает с периодом обучения в общеобразовательном учреждении. Возникновение способности к самоопределению и самореализации затруднено при отсутствии внутренней свободы в социальной среде, стремлении к самоидентификации, развитии мышления и самооценки, восприятию таких черт, как уникальность, ориентация на сознательное проецирование жизненного пути и проявление жизненных направлений готовности школьников к обогащению опыта национальных ценностей и возможности реализации данного процесса в мультикультурной образовательной среде.

В связи с этим актуализируется вопрос поиска средств, методов и форм педагогической поддержки процесса обогащения опыта национальных ценностей и воспитания у учащихся национального самосознания, позволяющего свести к минимуму негативное воздействие факторов окружающей среды.

Несмотря на разработку теоретических аспектов вопросов формирования национальных ценностей и воспитания национального самосознания, его

структуры, дополнения содержания ориентированных на деятельность элементов, в педагогической науке еще недостаточно изучены вопросы, посвященные комплексному и всестороннему анализу педагогических условий обогащения национальных ценностей и воспитания национального самосознания учащихся, особенно в ходе преподавания предмета истории, исследования возможностей и ресурсов мультикультурной образовательной среды.

Основными принципами традиций и уважения национальных ценностей являются:

1. Принцип интеграции: интеграция преподавания литературы и истории на основе духовного воспитания-нравственного, эстетического, интеллектуального, трудового воспитания.

2. Аксиологический принцип: отношение человека к своему существованию, мудрость, и мужество. Быть честным, правдивым, добрым и милосердным, верным и верным своей Родине.

3. Непреходящий принцип воспитания национального самосознания: интеграция всех ступеней образования.

Основное содержание роли национальных ценностей в воспитании самосознания учащихся в процессе преподавания предмета истории составляет развитие духовно – нравственного воспитания учащихся, социально-нравственного воспитания национального характера и уважения к обычаям, исконным традициям, которые передавались из поколения в поколение до наших дней и способствуют развитию и развитию страны в наше время. Традиционные источники национального самосознания и основа национальных ценностей составляют систему национальных интересов.

1. Образование, обучение и воспитание — это длительный процесс, который продолжается с момента сотворения мира и человека до наших дней. Вклад ученых и мыслителей таджикского народа в его развитие чрезвычайно значителен.

В своих работах ученые исследовали вопросы образования и воспитания и оказали ценные услуги по повышению осведомленности и нравственности людей. Из произведений таджикских мыслителей видно, что все их сочинения и исследования направлены на улучшение образования и повышение уровня и качества воспитания.

Главная цель всех ученых, мыслителей, педагогов и писателей является воспитание подрастающего поколения, повышение духовности и улучшение жизни.

В этом процессе на сцену вышли многие выдающиеся ученые, такие как Унсурмаоли Кайковус, Саади Ширази, Абдуррахман Джами, Фахруддин Рази, Абулькасим Фирдавси, Абу Али ибн Сина, Абу Абдулла Руди и другие, каждый из которых внес ценный и самоотверженный вклад в развитие образования и воспитания патриотической, гуманной и самосознательной личности.

Им удалось, после неустанных усилий и упорного труда на пути к науке и покорению больших высот, сыграть важную роль и в сфере образования. Их воспитательные работы и мнения, а также представленные ими рекомендации и рекомендации имеют большое научное и педагогическое значение.

Пропаганда и использование этих произведений в образовательном процессе подрастающего и молодого поколения, особенно в эпоху глобализации и влияния чужеродных культур на нашу исконную культуру, может стать фактором человеческого прогресса и зрелости [1-М].

2. Национальные ценности имеют ключевое значение в воспитании самосознания учащихся в ходе преподавания истории. Эти ценности не только способствуют улучшению моральных и этических норм учащихся, но и углубляют их на основе слов и рекомендаций их предков. Сравнивая сегодняшние ситуации, окружающую среду, возможности и условия с прошлыми временами, учащиеся могут лучше понять свою ответственность как учащихся. Этот процесс способствует их физическому и умственному развитию, улучшает дисциплину в классе и соблюдение требований.

Учащимся важно понимать, что ценность человека и его жизни заключается в уважении человеческого достоинства и чести. Они должны понимать, что труд - это не только средство зарабатывания на жизнь, но и средство самосовершенствования и вклада в развитие общества. Особое значение для учащихся имеет чистое и честное отношение к себе и обществу, а также уважение к общественным достижениям и усилиям по защите природы и ее ресурсов.

В своих отношениях с друзьями и товарищами учащиеся должны учиться быть гуманными и уважительными друг к другу. Также особое место в их

воспитании занимает уважение к родителям, членам семьи, учителям, старшим. Смирение и скромность, необходимые навыки и умения в различных аспектах жизни, культурное и этическое поведение — все это важные составляющие воспитания личности [3-М].

Наконец, соблюдение моральных, культурных и социальных норм помогает им вырасти зрелыми и ухоженными людьми с высокой моралью и хорошими человеческими качествами. Эти факторы способствуют не только личностному развитию, но и устойчивому развитию общества. Изучение истории играет в этом процессе важную роль, ведь история — это учитель, который преподает нам жизненные уроки и помогает не повторять прошлых ошибок.

3. Современные ученики знают из уроков истории, что с древнейших времен простые люди были создателями, передатчиками и хранителями народных обычаев, традиций и ремесел. Социальное положение и состояние народа отражаются в этих обычаях и творениях. Универсальный характер традиций отражается не только в их содержании, но и в интерпретации произведения, его восприятии зрителем, читателем, слушателем. С этой точки зрения общечеловеческий характер народного творчества еще более очевиден в его идейной направленности, духовной направленности создаваемого художественного произведения, отражающей общественную ситуацию [5-М].

Преподавание истории в средних учебных заведениях является одним из методов пробуждения чувства интереса, любви и привязанности к знанию и просвещению как важнейшей человеческой ценности, а также устранения обид и предрассудков, профилактики невежества и необразованности учащихся.

1. Обзор, наблюдение и анализ теоретических научно-педагогических материалов показывают, что традиции и обычаи народа являются особой формой укрепления, сохранения и передачи будущим поколениям социокультурных установок, в том числе национального самосознания.

Преподавание истории не должно ограничиваться только знанием исторических событий и личностей, а должно быть направлено на воспитание информированных и активных личностей, стремящихся к поиску и усвоению новых знаний. Важно, чтобы учащиеся объясняли свои знания другим и имели смелость задавать вопросы, если они чего-то не знают.

Участие во внеклассных мероприятиях и внеклассных мероприятиях, включая лекции, конкурсы, семинары и конференции, помогает учащимся совершенствовать свои знания и умения и использовать их в разных условиях. В таких мероприятиях они могут учиться не только у своих учителей и одноклассников, но и у специалистов в различных областях и своих сверстников. Кроме того, историческое образование должно предоставлять учащимся возможность участвовать в цивилизованных дебатах и дискуссиях по национальным интересам. Это помогает им ясно и обоснованно выражать свое мнение, уважать мнения и взгляды других, участвовать в конструктивных дискуссиях. Таким образом, историческое образование может способствовать развитию культурных, ответственных и активных личностей, которые вносят вклад в прогресс общества [12-М].

2. Стоит отметить, что уровень мировоззрения, социальных и духовных знаний современного школьника, его успехи в коллективном труде и познавательной деятельности могут быть использованы для оценки развития его национального самосознания. Важно побуждать молодежь думать и размышлять о богатстве природы и окружающей среды, поскольку этот процесс позволяет им осознать ценность прекрасной природы и чистой окружающей среды и развить чувство ответственности за ее защиту. Понимание необходимости правильного и эффективного использования природных ресурсов и благодарности за эти блага помогает подросткам ценить то, что они имеют, и стремиться беречь природу. Также важно беречь и поддерживать природные ресурсы для будущих поколений, чтобы они также могли пользоваться этими благами.

Общение с родителями, учителями, друзьями и всеми вашими собеседниками с использованием здравого смысла, знаний и хорошей и логичной речи является важным аспектом воспитания самосознания. Этот процесс помогает молодым людям улучшать свои отношения с другими, уважать других и быть самокритичными. Историческое образование должно побуждать учащихся быть справедливыми и уважительными в разговорах и дебатах, а также использовать здравую логику и научные доказательства для решения проблем.

Вместе эти факторы способствуют развитию культурных, ответственных и знающих людей, которые могут внести свой вклад в прогресс общества и защиту

природных ресурсов. Историческое образование в средних учебных заведениях должно быть сосредоточено на этих областях и способствовать воспитанию информированного и активного поколения.

3. Преподавание истории не должно ограничиваться изучением прошлых исторических событий, но также должно побуждать учащихся совершенствовать свои знания и навыки в различных областях, включая современные науки и новые технологии. Изучение и исследование различных наук помогает учащимся понять, что исторические знания могут помочь решить современные проблемы и способствовать изобретениям и инновациям. [7-М]

4. Наши исследования показывают, что формирование национального самосознания учащихся имеет большое значение в процессе преподавания истории в средних школах. Подростковый и юношеский возраст являются ключевым периодом в формировании личности, в этот период закладываются основы гражданских качеств, уважения к окружающим и понимания других людей, независимо от их социального происхождения, национальности, языка и вероисповедания. На этом этапе также стремительно развивается самосознание учащихся. Национальное самосознание выступает как компонент структуры личности. Это самосознание формируется на основе усвоения языка, норм, традиций и ценностей национальной среды и становится элементом духовной жизни личности. Оно выступает как внутреннее средство регуляции поведения.

5. Традиции, высокие обычаи и национальные ценности таджикского народа, которые на протяжении веков были заложены в наш образ жизни, составляют менталитет или набор его качеств. К этим ценностям и качествам относятся: знания и обучение, трудолюбие и толерантность, отношение к земле, мир и согласие, инициативность, самосознание, стремление к культурному прогрессу, гостеприимство и радушие, семейная стабильность, гордость патриотизмом, самоотречение, обучение профессии и ремеслу, оптимизм, дружба и товарищество, честь и уважение к родителям и старшим, доброта и благожелательность, справедливость и беспристрастность, поддержка сирот и нуждающихся, избегание жадности и зависти, высокомерия и гордыни, обиды и враждебности, предательство и нарушение обещаний. Эти ценности составляют духовную сущность нашей нации и играют важную роль в воспитании подрастающего

поколения. [9-М]

6. Для развития чувства национальной гордости и патриотизма в формировании личности учащихся важна целеустремленность. Патриотизм и чувство гордости за нацию зависят не только от культурно-исторических ценностей, но и от социальной и моральной ответственности человека. Если учащиеся, особенно в молодом возрасте, будут чувствовать благоприятную среду, в которой они смогут познавать и укреплять национальные ценности, гордость за свою Родину и уважение к окружающим, то это будет способствовать укреплению их чувства ответственности и преданности обществу и стране.

7. Проведенное исследование подтверждает нашу гипотезу, которая связана с повышением эффективности процесса формирования национального самосознания. Для совершенствования этого важного процесса следует использовать различные возможности для формирования компонентов национального самосознания учащихся, особенно в средних общеобразовательных учреждениях. Большое значение имеет модернизация структуры образовательного процесса на основе духовных ценностей таджикского народа и педагогических возможностей этнической среды. Целенаправленное и эффективное использование этих факторов может обеспечить не только педагогически полезный эффект, но и развитие национальной идентичности учащихся.

8. Национальное самосознание является важным и основополагающим элементом структуры личности, который формирует восприятие человеком принадлежности к определенной этнической общности и своего места в этой общности. Это качество помогает человеку понимать и определять национальные интересы и отношения между этническими группами. Анализ и понимание взаимоотношений различных этнических групп с другими обществами стимулирует восприятие и уважение национальных и культурных интересов. Поэтому формирование национального самосознания важно для развития гражданской идентичности и преподавания национальных ценностей в общественной среде.

В диссертации рассматриваются вопросы использования различных методов воспитания национального самосознания, имеющих патриотический характер, с точки зрения обогащения методики преподавания за счет использования

дидактических моделей, позиции и способа использования методов обучения национальной идентичности, и может иметь практическое значение для преподавателей, докторантов, студентов исторических факультетов и учащихся средних учебных заведений. Также материалами диссертации могут воспользоваться те, кто занимается вопросами воспитания самосознания, обучения и воспитания патриотизма, гуманизма и национального самосознания. Кроме того, материалами, полученными в диссертации, могут воспользоваться любители прошлого таджикского народа, историки и работники образования и воспитания, что свидетельствует о практической значимости диссертации. [8-М]

В данной работе большое значение придается формированию национального самосознания в процессе обучения истории. Знание истории своего народа, традиций, обычаев, национальных ценностей, а также уважение к родному языку и истории имеют большое значение для формирования гражданской и патриотической личности. Знание истории народа, культуры, национальной культуры должно осуществляться учащимися с использованием правильных педагогических методов и в соответствии с эмоционально-ценностными аспектами.

Педагогические методы формирования национального самосознания должны базироваться на психолого-педагогических принципах, активной национально-языковой среде, эмоционально-ценностном отношении личности к своему народу, связи национальной и мировой культуры, активной образовательной деятельности. Необходимо подчеркнуть актуальность динамики формирования национального самосознания и координации учебной и внеклассной деятельности с семьей и школой.

Необходимо развивать у учащихся чувство национальной гордости и патриотизма, разрабатывать и внедрять систему формирования их национального самосознания комплексно и в гармонии с образовательными и воспитательными целями [6-М].

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования.

Педагогические исследования и опыт работы в области воспитания национального самосознания показывают, что возраст отрочества и юношества

является наиболее значимым периодом для обогащения духовного опыта и формирования основ идентичности. Этот этап полностью совпадает с фазой активного обучения в общеобразовательных учреждениях, что обуславливает необходимость специфического подхода к образовательным методам, направленным на развитие самосознания учащихся.

В условиях отсутствия внутренней свободы и личностной устремленности, а также с учётом специфики социальной среды, ученики сталкиваются с трудностями в формировании своей уникальности, жизненных ориентиров и способности к самоопределению. Этот процесс особенно осложняется существующими внешними воздействиями, что требует разработки комплексных педагогических стратегий для обогащения учащихся опытом национальных ценностей. Проблемы социальной среды могут существенно ограничить возможности школьников для реализации этого процесса в поликультурной образовательной среде.

1. Теоретическое обоснование:

Национальные ценности как основа воспитания самосознания учащихся являются важнейшими компонентами общественного сознания. Эти ценности помогают детям понять важность их культурной и исторической идентичности, воспитывая у них гордость за свой народ, его достижения и традиции. Таким образом, воспитание национального самосознания в школьной системе должно включать в себя не только преподавание истории, но и работу по формированию уважения к культуре, традициям и достижениям собственного народа.

2. Практическое внедрение:

В свете вышеописанных проблем, важно интегрировать методики и педагогические подходы, направленные на воспитание национального самосознания в школьную программу. Применение интерактивных и активных форм обучения, таких как дебаты, творческие задания, проектные работы, позволит учащимся глубже осознать и осмыслить национальные ценности. Кроме того, интеграция новых технологий и мультимедийных средств в процесс обучения может способствовать запоминая исторического наследия.

3. Участие учащихся в исследовательской и проектной деятельности:

Участие учащихся в проектной и исследовательской деятельности открывает

путь к глубокому постижению изучаемых тем. Через призму таких подходов исследование истории и культуры родного народа становится не просто познанием, а живым диалогом с прошлым. Это развивает критическое мышление, пробуждает осознанность и воспитывает ответственность за сохранение и передачу культурного наследия будущим поколениям. Каждый проект становится мостом, соединяющим традиции и современность, а каждый исследовательский труд — шагом к пониманию себя и своих корней.

4. Меры по минимизации негативного воздействия факторов внешней среды:

Для минимизации негативного воздействия внешней среды, таких как влияние социальных сетей, глобализации и внешней политики, необходимо усилить работу с родителями и создать в образовательных учреждениях культуру обратной связи между учителями, школьниками и их семьями. Это позволит укрепить внутреннюю идентичность учащихся и снизить влияние контркультурных и иностранных тенденций.

5. Вклад ученых таджикского народа:

Важно отметить, что вклад таджикских ученых в развитие образования и воспитания самосознания является значительным. Их труды способствовали развитию теоретических основ воспитания, а также формирования системы ценностей, которые необходимы для воспитания патриотизма и национального самосознания. Эти научные достижения следует активно интегрировать в учебные программы, а также использовать в практическом обучении и воспитании школьников.

6. Национальные ценности и их значение в воспитании:

Воспитание учащихся в духе уважения к национальным ценностям способствует формированию у них высокой социальной ответственности, осознания личной и коллективной роли в развитии страны. Эффективное воспитание этих ценностей должно включать в себя как обязательные дисциплины, такие как история и культура Таджикистана, так и специальные проекты, направленные на развитие осознания учащимися важности сохранения и приумножения культурного наследия.

7. Рекомендации для образовательных учреждений:

- Разработать дополнительные образовательные программы и курсы, которые

будут способствовать более глубокому изучению национальных традиций и ценностей.

- Включить в школьную программу элементы проектной деятельности, направленной на изучение истории и культуры различных этнических групп Таджикистана.

- Проводить регулярные тематические мероприятия, такие как конкурсы, выставки и культурные мероприятия, посвященные национальной идентичности и патриотизму.

- Обеспечить повышение квалификации педагогов в области воспитания национального самосознания и разработки педагогических технологий, направленных на формирование у учащихся чувства гордости за свою страну.

Таким образом, воспитание национального самосознания школьников требует комплексного подхода, который включает не только изменение учебных программ и методов преподавания, но и активное взаимодействие с внешней средой, включая родителей, местные сообщества и государственные структуры. Важно, чтобы каждый учащийся не только осознавал свою историю и культуру, но и понимал свою роль в их развитии и сохранении. Тема воспитания национального самосознания через историческое образование является ключевой частью подготовки будущих граждан, способных внести значимый вклад в развитие общества и культуры своей страны.

Перечень использованной литературы (источников)

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. – М.: Знание, 2005. 464 с.
2. Виготский Л. С. Педагогика подростка: проблемы возраста. Т. 4. – М.: Педагогика, 1931. – 433 с.
3. Гулмадов Ф. Формирование у младших школьников нравственных знаний и поведения в коллективной деятельности / Ф. Гулмадов, дисс. канд пед. наук. - Душанбе, - 1988. -182с.
4. Гафуров Б. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим, асри миёна ва давраи нав / Б. Гафуров, – Душанбе: «Нашриёти муосир», - 2020. – 976с.
5. Зиёзода Т. Теоретическая обоснованность и практическая эффективность системы школьного исторического образования в Республике Таджикистан / Т. Зиёзода, автореф.дисс.докт.пед.наук, - Душанбе, - 2010. – 50с.

6. Каримова И. Х. Теоретические основы гуманизации гуманитарного образования учащихся таджикской школы / И. Х. Каримова, автореф. дисс. докт. пед. наук, 13.00.01, Душанбе, - 2000. – 42с.
7. Лутфуллоев М. Тоҷикистони соҳибистиклол ва масъалаҳои тарбия. – Душанбе, 2001. – 49 с.
8. Маджидова Б. Народные традиции и обычаи как средство формирования нравственных качеств детей в семье / Б. Маджидова. - Душанбе: Ирфон, 2004. - 298с.
9. Нуров А. Национальные и общечеловеческие ценности и их роль в нравственном воспитании подрастающего поколения. / А. Нуров. Дисс. к. пед. н., - Душанбе. – 2004.
10. Обидов И. О. История развития народного образования в Таджикской ССР: автореф. док. пед. наук. – М., 1973. – 32 с.
11. Обидов И. О. От начального к всеобщему среднему образованию. – Душанбе: Маориф, 1986. – 123 с.
12. Орифи М. (Арипов). Из истории педагогической мысли таджикского народа / М.Орифи.- Душанбе: Ирфон, -1962. -112с
13. Раҳимзода Х. Оилаи солим пойдории давлат / Х. Раҳимзода, Душанбе: ЧДММ «Фасл- 4». - 2022.- 356 с.
14. Рахимов Б., Нуров А. Этнопедагогика таджикского народа./ Б. Рахимов, А. Нуров. - Душанбе, -2008.-296с.
15. Хочаев Ё. Т. Афкори педагогӣ-забоншиносии мутафаккирони халқи тоҷик дар асри ХІ. – Душанбе: Эр-граф, 2004. – 236 с.
16. Файзалиев Дж. Х. Философия образования таджикско-персидских мыслителей Средневековья и их ценность в развитии современной национальной педагогики. / Дисс. док. пед. наук, - Душанбе, - 2015.
17. Шарифзода Ф, Файзалиев Ч. Ҳикмати афкори педагогии ниёгон. Душанбе: Ирфон, 2012. – 402 с.

ПЕРЕЧЕНЬ НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

1. Статьи, опубликованные в рецензируемых изданиях, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А] Шарифова С. С. Педагогические основы воспитания молодежи в духе творчества [Текст] / С.С.Шарифова // Вестник Института развития образования. №1.(33), – Душанбе – 2021. – С.112-119.

[2-А] Зарифи Н., Шарифова С. Социальное воспитание и адаптация человека к социальной жизни [Текст] / Н Зарифи, С.С.Шарифова // Вестник ТГПУ имени Садриддина Айни, №1 (5). - Душанбе, - 2021. - С.61-69.

[3-А] Шарифова С. С. Преподавание национальных ценностей и его связь с научными исследованиями с теоретической точки зрения [Текст] / С.С.Шарифова // Письмо университета, № 4 – Худжанд. - С.133-139.

[4-А] Шарифова С. С. Воспитание самосознания и патриотизма учащихся в

процессе обучения Темурмалика - национального героя в 7 классе [Текст] / С.С.Шарифова // Вестник Института развития образования. №2 (38), - Душанбе. - 2022.- С. 146-151

[5-А] Шарифова С. С. Обучение национальным ценностям и их связь с научными исследованиями с теоретической точки зрения. [Текст]/ С.С.Шарифова // Вестник Кулябского государственного университета имени А. Рудаки, №3 (28), - Куляб. - 2022. – С.75– 81.

[6-А] Тохириён Ш.Т., Шарифова С.С. Основы развития мышления учащихся младших классов через таджикские народные сказки [Текст] / Ш.Т. Тохириён, С.С.Шарифова // Вестник Академии образования Таджикистана, №1 (46), - Душанбе. - 2023. – С.103–110.

[7-А] Рахимзода Х. Шарифова С.С. Практическая реализация развития чувства самосознания в преподавании всеобщей истории [Текст] / Х. Рахимзода С.С.Шарифова // Вестник Института развития образования. № 4, (44) – Душанбе. - 2023. – С.226-232.

2. Материалы, опубликованные в сборниках материалов конференций и других изданиях:

[8-А] Шарифова С.С. Задачи нравственного воспитания в современной школе // Доклад НИИ развития образования, №3, - Душанбе, 2021. - С.283-286

[9-А] Шарифова С. С. Эзидский фарр таджиков в ходе истории и его роль в формировании национального самосознания подрастающего поколения // «Тайнома», Научно-практическая конференция в национальной библиотеке, – Душанбе, – 2021, – С. 312-319

[10-А] Шарифова С. С. Роль женщины и матери в укреплении и развитии общества // Сборник конференции Академии управления при Президенте Республики Таджикистан, - Душанбе, - 2022. - С. 33-41

[11-А] Шарифова С. С. Лидер нации, основатель независимого государства // Образование Таджикистана, посвященное 30-летию Независимости Республики Таджикистан, № (10), – Душанбе,-2021. – С.5-6.

[12-А] Шарифова С. С. Воспитание национального самосознания учащихся при преподавании произведений Абурайхона Беруни через предмет истории // Национальный музей по материалам международной конференции на тему «Абуррайхон Беруни – великий мыслитель восточного мира», № (1), – Душанбе, – 2022. – С.122-127.

[13-А] Шарифова С.С. Воспитание чувства самосознания в формировании уровня правосознания учащихся [Текст] / С.С. Шарифова // Материалы Республиканской научно-практической конференции на тему «Особенности организации эффективного образовательного процесса с использованием современных педагогических технологий в образовательных учреждениях» - Душанбе. - 2024. – С.134-141.

АННОТАСИЯ

ба диссертатсияи унвонҷӯи Шарифова Санавбар Саъдуллоевна дар мавзӯи «Нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳештаншиносии хонандагон зимни таълими фанни таърих» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия (13.00.02.05 - Назария ва методикаи фанҳои ҷамъиятӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ)

***Калидвожаҳо:** педагогика, ҳештаншиносӣ, ҳудудиносии миллӣ, давлат, тарбияи хонандагон, фанни таърих, тарбияи ҷавонон, ватандӯстӣ, ҷаҳрамонӣ.*

Дар рисола нақши арзишҳои миллӣ дар тарбияи ҳудудиносии хонандагон тавассути таълими дарси таърих мавриди баррасӣ қарор гирифта, таҳлили педагогӣ ва омӯзиши таҷрибаии омодазоеи ҷавонон ба тарбияи ҳудудиносӣ гузаронида шуда, имкониятҳои иҷтимоӣ педагогӣ пешниҳод шудааст. Мактаби муосири тоҷикӣ, ҳамкориҳои давлат, ҷомеа ва муассисаҳои таълимӣ дар омодазоеи ҷавонон ба ҳаёт, корҳои илмӣ-тадқиқотӣ оид ба муайян намудани сатҳи омодагии ҷавонон ба зиндагӣ дар диссертатсия тадқиқ гардидаанд.

Навоварии илмӣ тадқиқот дар таърифи назариявии шароитҳои таърихӣ педагогӣ мебошад. Ин як пажӯҳиш ва таҳлили мукаммали илмӣ буда, ба омӯзиш ва баррасии нақши арзишҳои миллӣ ва хусусиятҳои табиӣ тарбияи ҳудудиносии хонандагон дар раванди таълими фанни таърих бахшида шудааст. Дар рафти тадқиқот кӯшиши муайян ва ҳалли проблемаҳои тарбияи ҳудудиносӣ ва нақши ҳудудиносии миллӣ дар он сурат гирифтааст. Тадқиқоти илмӣ таҷрибавӣ имкон дод, ки мероси педагогии халқи тоҷик барои татбиқи роҳҳои оқилонаи дар амалияи фаъолияти ҳаррӯза ҷорӣ намудани мафҳумҳои ахлоқӣ боназардошти хусусиятҳои психологӣ истифода бурда шаванд.

Навоварии илмӣ тадқиқот имкон медиҳад, ки барои омӯзгорони зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ ва олиӣ касбӣ, ки дар асоси мафҳумҳои «фалсафа», «ватандорӣ» ва «ватанпарастӣ» фаъолият мекунанд, равиш ва тавсияҳои концептуалӣ таҳия карда шаванд. Бояд усулҳои самараноки таҳияи технологияи ҳавасмандгардонии хонандагони синфҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифода бурда шуда, дар таълими фанни таърих ба дарки анъанаҳои миллӣ ва арзишҳои ахлоқӣ таъкид карда шавад.

Муаллифи диссертатсия ошкор кардааст, ки имкониятҳои иҷтимоӣ педагогии муассисаҳои таълимии имрӯзаи тоҷик ҳале бузург буда, метавон бо итминон гуфт, ки мактаби имрӯзаи тоҷикӣ ҷавонро ба ҳаёти мустақилона омода месозад ва яке аз имкониятҳои иҷтимоӣ таълими фанни таърих барои омода намудани наврасон ва ҷавонон ба ҳаёти мустақилона, фароҳам овардани заминаи ҳештаншиносӣ аз ҷониби омӯзгор мебошад, зеро баланд бардоштани сатҳи дониши таърихӣ хонандагон дар омодагии онҳо ба ҳаёти минбаъда нақши муҳим мебозад. Инчунин, муаллиф таъкид мекунад, ки барои омода намудани хонандагони синфҳои болоӣ ба таълими ҳудудиносӣ бояд ба як қатор омилҳо ва принсипҳо, масалан, ба обрӯ ва намунаи шахсии хатмкунандагон, мақоми онҳо дар ҷомеа, меҳнат, дараҷаи маълумот ва ахлоқ, рафтори онҳо, муносибатҳои онҳо дар ҷомеа, бо ҳамсояҳо, ҳешу табор тавачҷуҳи хоса намуд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Шарифова Санавбар Садуллоевна на тему «Роль национальных ценностей в самопознательном воспитании учеников посредством преподавания истории», представленной на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - Теория и методика обучения и воспитания (13.00.02.05) – Теория и методика естественных наук, обще средни образования)

***Ключевые слова:** педагогика, социальные нравы, национальное самопознание, государство, обряды, семейная жизнь, воспитание школьников, произведения классиков, подготовка молодёжи, культура семейной жизни.*

В диссертации рассматриваются роль национальных ценностей в самопознательном воспитании учеников посредством преподавания уроков истории, проведён педагогический анализ подготовки молодёжи к воспитанию самопознанию, представлены социально-педагогические возможности современной таджикской школы, взаимодействие государства, общества и образовательных учреждений в подготовке молодёжи к жизни, исследовательская работа по определению уровня готовности молодежи к жизни.

Научная новизна исследования состоит в теоретическом определении исторических и педагогических условий. Это законченное научное исследование и анализ, посвященные изучению и учету роли национальных ценностей и природных особенностей воспитания самосознания обучающихся в процессе преподавание истории. В процессе исследования предпринята попытка выявить и решить проблемы воспитания самосознания и роли в нем национального самосознания. Научно-экспериментальные исследования позволили использовать педагогическое наследие таджикского народа для реализации рациональных способов внедрения нравственных понятий в практику повседневной деятельности с учетом психологических особенностей.

Научная новизна позволит разработать подходы и концептуальные рекомендации для учителей ступеней общего среднего, начального и высшего профессионального образования, которые будут работать на основе понятий «философия», «патриотизм» и «толерантность». Должны быть разработаны эффективные методы разработки технологии мотивации учащихся общеобразовательных ступеней к пониманию национальных традиций и нравственных ценностей.

Автором выявлено, что социально-педагогический возможности сегодняшней таджикских воспитательных учреждений велик, и можно с уверенностью сказать, что сегодняшняя таджикская школа готовит молодежь к самостоятельной жизни и одна из социальных возможностей сегодняшней таджикской школы для подготовки молодежи к самостоятельной жизни это создание государством законодательной базы, так как повышение уровня юридических знаний молодёжи играет важную роль в их подготовке к дальнейшей жизни. Также, автор утверждает, что для подготовки учащихся старших классов в самопознательном воспитании, необходимо опираться на ряд факторов и принципов, например, на репутации и личный пример выпускников, их статус в обществе, их работа, уровень образования и нравственности, их поведение, их отношения в семье.

ANNOTATION

for the dissertation Sharifova Sanavbar Sadulloevna on the topic «The role of national values in the self-knowledge of education of students through the teaching of history», submitted for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.02 - Theory and Methodology of Teaching and Education (13.00.02.05) – Theory and Methodology of Natural Sciences, General Secondary Education)

***Keywords:** pedagogy, social mores, national self-knowledge, state, rituals, family life, education of schoolchildren, works of the classics, training of youth, culture of family life.*

The dissertation examines the role of national values in the self-knowledge education of students through teaching history lessons, conducted a pedagogical analysis and experimental study of the preparation of young people for the education of self-understanding, presents the socio-pedagogical possibilities of the modern Tajik school, the interaction of the state, society and educational institutions in preparing young people for life, research work to determine the level of readiness of young people for life.

The scientific novelty of the study lies in the theoretical definition of historical and pedagogical conditions. This is a complete scientific research and analysis devoted to the study and consideration of the role of national values and natural features of the education of students' self-awareness in the process of teaching history. In the course of the study, an attempt was made to identify and solve the problems of educating self-consciousness and the role of national self-consciousness in it. Scientific and experimental studies have made it possible to use the pedagogical heritage of the Tajik people to implement rational ways of introducing moral concepts into the practice of daily activities, taking into account psychological characteristics.

The scientific novelty of the research will make it possible to develop approaches and conceptual recommendations for teachers at the levels of general secondary, primary and higher professional education, who will work on the basis of the concepts of «philosophy», «patriotism» and «tolerance». Effective methods should be developed to develop technology to motivate students of general education levels to understand national traditions and moral values.

The author of the dissertation research revealed that the socio-pedagogical possibilities of today's Tajik educational institutions are great, and it can be said with confidence that today's Tajik school prepares young people for independent life and one of the social opportunities of today's Tajik school to prepare young people for independent life is the creation of a legislative framework by the state, as raising the level of legal knowledge of young people plays an important role in their preparation for later life. Also, the author argues that in order to prepare high school students in self-knowledge education, it is necessary to rely on a number of factors and principles, for example, on the reputation and personal example of graduates, their status in society, their work, level of education and morality, their behavior, their relationships. in a family with children, with neighbors and relatives.